
O obnovi Medvedgrada (1979-1999.) – kronika s komentarom*

Drago Miletić

Hrvatski restauratorski zavod

Izvorni znanstveni rad – UDK 725.96.025.4(497.5-37 Zagreb)

15. 5. 2001.

Posljednje četiri godine u kojima smo bili zaokupljeni svakodnevnim dramatičnim zbivanjima, punim brojnih pojedinačnih ljudskih i obiteljskih tragedija, tragedijama naselja, gradova i čitavih područja, paljenih, razaranih i pljačkanih od onih kojima je sve ljudsko strano i koji su provodili u Hrvatskoj na europskim prostorima već doživljeni genocid, uz do sada nezabilježen kulturocid i urbicid, kao da je otupilo naše osjećaje i spremnost da se odlučnije postavimo prema nekim drugim oblicima destrukcije. U vrijeme kada smo bili pod dojmom teškog oštećenja šibenske katedrale, kada smo bili u šoku od razaranja i pada Kostajnice i Petrinje, potpunog uništenja Vukovara, kada

Kontinuitet radova na plemićkom gradu Medvedgradu koji su započeti 1973. prekinuti su političkom odlukom 1992. kojom se određuje da se na njemu podigne spomenik, poslije nazvan Oltar domovine, kao glavno mjesto državnog protokola. Odluka je opravdavana pogrešnim tumačenjem povijesnog značaja Medvedgrada u prošlosti, visokom cijenom i dugim trajanjem dotadašnjih radova. Autor opovrgava te tvrdnje, daje kronologiju i pozadinu realizacije te odluke, kao i odnos Službe zaštite spomenika kulture i šire javnosti prema podizanju Oltara domovine. Nakon šest godina i promjene vlasti ponovno je političkom odlukom donešena kompromisna odluka kojom se na Medvedgradu ukida državni protokol, ali zadržava spomenik.

su počele padati granate i na Dubrovnik, biser naše i svjetske kulturne baštine, kada je nemilice razarana povjesna jezgra Zadra, gdje je svaki pad granate bio

* Članak je bilješkama prošireno predavanje pod naslovom »O Medvedgradu – nešto drukčije« koje je održano u Muzeju Mimara 27. svibnja 1964., u sklopu ciklusa predavanja povodom 900. godišnjice Zagreba u organizaciji Odjela Matice Hrvatske za povijest umjetnosti, arheologiju i etnologiju. Namjera je organizatora bila da se sva predavanja objave u zborniku posvećenom tom jubileju. Tekst je predan izdavaču u siječnju 1995. Bio je prelomljen i pripremljen za tisak, no nakon nekoliko odgađanja, izdavač Matica Hrvatska krajem 2000. godine odustala je od tiskanja zbornika. Naslov članka promijenjen je na zahtjev uredništva Peristila.

udarac u neki od mnogobrojnih spomenika kulture, a sve uz nevjerojatnu suzdržanost svjetske javnosti – povjesničarka umjetnosti Željka Čorak u jednoj je radio emisiji upozorila na činjenicu da će se i ovaj rat završiti, kao što su se završili svi dosadašnji, te na opasnost koja je neposredno pred nama, a doći će s obnovom razorene zemlje. Svojim istančanim osjećajem za ranjivost povijesnih struktura, posebno urbanih, koje su najčešće stradale i našu veoma čestu neosjetljivost za njihovu složenost kada im pristupamo, pravodobno je upozorila na opasnost da, u obnovi koja predstoji, budemo sami sebi »četnici«, da neodgovornom obnovom u ratu oštećenih spomenika kulture uništimo i ono što nije njima uspjelo. Danas smo svjedoci nedovoljne učinkovitosti zaštite spomenika kulture, kao i nekih zahvata na spomenicima kulture koji nisu primjereni njihovim visokim vrijednostima.

U ovom je razdoblju jedan arheološki spomenik kulture, daleko od crte bojišnice, uglavnom nepoznat onima izvan glavnog grada Hrvatske, uznemirio prije svega zagrebačku javnost, koja nije prihvatila političku odluku da se unutar njega podigne spomenik hrvatskoj slobodi. Riječ je o Medvedgradu, srednjovjekovnom plemićkom gradu, čiju prošlost možemo podijeliti na:

1. Razdoblje od sredine 13. st. kada je izgrađen, pa do kobnog potresa 1590. nakon kojeg je napušten.

2. Razdoblje od 1590. do 1979. u kojem je razgrađivan kako bi se iz njegovih struktura izvadilo sve ono što se njegovim vlasnicima činilo korisno i potrebno za ugradnju na nekom drugom mjestu, a ono što je preostalo nakon razgrađivanja urušavalo se i postupno nestajalo slijedom prirodnih zakona, da bi na kraju šuma potpuno prekrila ostatke nekad moćnih medvedgradskih zidina.

3. Razdoblje od 1979. do 1991. u kojem su izvođena arheološka istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi, tijekom kojih su uspostavljeni neki stari, ali i novi, spomeniku primjereni sadržaji.

4. Razdoblje nakon 1992. kada se donosi odluka prema kojoj Medvedgrad postaje ključni objekt državnog protokola, te dobiva novu, njemu neprimjerenu i štetnu namjenu i ulogu kakvu nikada u svojoj povijesti nije imao.

U ovom prilogu baviti ćemo se s posljednja dva razdoblja i samo nekim događajima iz starije medvedgradske prošlosti koji su relevantni za sadašnja zbivanja.¹

Snagom političkog autoriteta, u novije je doba javnosti nametnuta negativna ocjena dosadašnjeg pristupa konzervatorsko-restauratorskim radovima na Medvedgradu, izbora sadržaja i buduće namjene medvedgradskih prostora, kao i dugotrajnosti radova, a povezano s time i cijene radova.²

Istodobno se naglašava velika uloga Medvedgrada u hrvatskoj povijesti, s obzirom da je to, kako neki kažu, bio kraljevski grad, pa prema tome zahtjeva drukčiji pristup i mjesto u suvremenoj Hrvatskoj. Zato je potrebno sažeto podsjetiti na tijek proteklih zbivanja oko Medvedgrada, koji su po mnogo čemu bez presedana u dosadašnjoj praksi zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj.

Istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi od 1979. do 1991.

Zračni snimak najbolje pokazuje kako je izgledao Medvedgrad kada je 1979. Restauratorski zavod Hrvatske započeo s istraživanjima (sl. 1)³. Od guste šume koja ga je prekrivala, vidio se samo poneki medvedgradski zid. Od tada pa do 1991. kada su zbog rata prekinuti radovi, a kasnije nisu zbog spomenutih razloga nastavljeni prema dotadašnjem programu, istražen je cijeli prostor grada 13. stoljeća. Već druge godine radova stidljivo su se na vrhu Malog Plazura pokazali dijelovi otkopanih medvedgradskih zidova, a na kraju tih radova, slika je bila potpuno drukčija (sl. 2). Ne samo da je Medvedgrad vraćen panorami Medvednice i Zagreba, nego su njegovi prostori istraženi, djelomično prezentirani, ali i, što je iznimno važno – oživlje-

¹ Od svih hrvatskih plemićkih gradova, povijest Medvedgrada je najbolje obrađena. Podsjećam na najstariji prikaz povijesti jednog hrvatskog plemićkog grada od I. Kukuljevića Sakcinskog: *Događaji Medvedgrada*, 1854, te posljednji od N. Klaić: *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1987., u kojem je navedena uglavnom sva literatura.

² »Time se godinama bave. Nema nikakvih dokumenata o tome kako je taj srednjovjekovni burg izgledao. Zna se za njegove temelje, ali se ne zna kako je izgledao njegov prvi i drugi kat, i sad bi se zadovoljili time da se tu napravi nekakva gostionica, roštilj itd. Dajmo, obnovimo to do autentičnosti, koliko možemo, ali dajmo, kao što to biva u svijetu, tome jedan novi sadržaj. Moja je ideja da napravimo spomenik svim palima za Hrvatsku. Neka čovjek kada dođe u Zagreb, ide tamo i automatski će upoznati dio povijesti. A time ćemo dati i sadržaj Zagrebačkoj gori.« – Dr. Franjo Tuđman: *Hrvatska pred duhovnom obnovom*, Nedjeljni vjesnik, 1. ožujka 1992., str. 11.

³ »Ovdje su se izvodili radovi 15 godina, i tko zna koliko bi još trajali, koliko bi novaca potrošili da ga nismo osmislili i dobili ono što svaka suverena država ima.« – *Spomen obilježje hrvatske slobode i nezavisnosti*, Vjesnik, 9. svibnja 1994., str. 2.

⁴ Inicijativu za pokretanje radova daje Ivo Maroević 1973. kao delegat u Udruženoj samoupravnoj interesnoj zajednici kulture grada Zagreba. Godinu

ni nekim starim funkcijama i novim sadržajima. Konzervatorsko-restauratorske radove, koji su u tom razdoblju izvedeni, možemo podijeliti u tri osnovne cjeline:

I

Istraživanje, konzervacija i djelomična rekonstrukcija kamenom zidanih struktura – unutarnjeg prstena *obrambenog zida, sjeverne i južne kule*. Svi obrambeni dijelovi medvedgradskih struktura zidani su pločastim vapnencem, ali u načinu zidanja pojedinih dijelova postoje znatne razlike. Kada smo započeli s istraživanjima, iz kruništa preostalih zidova rasla su nerijetko visoka stabla, čije je korijenje razaralo zid po cijeloj dubini, unutar mnogih zidova došlo je do djelomičnog propadanja vezivnog materijala, što je sve skupa uzrokovalo, u najboljem slučaju samo razrahljenost zida, češće urušavanje njegovog lica, a na mnogim mjestima i jače oštećenje zidne jezgre. Zidovi su, u istoj godini kada su istraženi, konzervirani i djelomično rekonstruirani do one visine za koju smo znali da je neosporna, na njihovim su uglovima ugrađeni dijelom izvorni, a dijelom i novoisklesani jastučasti klesanci iz autohtonog litotamnjskog vapnenca (sl. 3).⁴ Godine 1988. stambeni je dio na taj način ponovno zatvoren jakim obrambenim zidom, a daljnji nekontrolirani ulazak sprečavala su željezna rešetkasta vrata (sl. 4). Potrebno je naglasiti da konačna prezentacija ni jednog dijela kamenih struktura nije izvedena do spomenutog prekida radova 1991., a neki su dijelovi, kao na pr. ulaz u stambeni dio grada, privremeno rješeni kako bi se omogućila njegova funkcija.

dana kasnije objavljuje članak *Spomenik – dio naše tradicije*, Kaj, studeni 1974. u kojem obrazlaže razloge o potrebi pokretanja radova.

Restauratorski zavod Hrvatske podnio je 1973. USIZ-u kulture grada Zagreba zahtjev za financiranje radova, koja prihvaća program te do kraja naših radova ostaje isključivi investitor. U pripremnom razdoblju koje je trajalo od dodjeljivanja prvih sredstava 1974. pa do početka radova 1979. izvršena je reambulacija terena, izgrađen je pristupni put od Gloga do Medvedgrada i popravljen je put od asfaltne ceste Šestine–Kraljičin zdenac do Gloga. Kupljena je potrebna oprema, jaki diesel el. agregat, vodospremnice, oprema za prijevoz materijala unutar gradilišta te izrađen Projekt transporta materijala unutar gradilišta (RCN fakultet Sveučilišta u Zagrebu).

⁴ Za sanaciju zidova koristio se do 1987. pločasti vapnenac izvađen iz grube, a nakon toga aktiviran je stari medvedgradski kamenolom. Za klesanje dijelova arhitektonske plastike koristio se bizečki litotamnjski vapnenac.

⁵ Za rekonstrukciju kapele sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu ekipa Restauratorskog zavoda Hrvatske u sastavu Drago Miletić, Marija Valjato Fabris i Nesto Oršić dobila je bijenalnu nagradu »Ljubo Karaman« za 1986. Nagradu je ustanovilo Društvo konzervatora Hrvatske i prvi puta je tada dodijelilo.

⁶ D. Miletić – M. Valjato Fabris, *Kapela Sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj. Zagreb, 1987.

II

Rekonstrukcija *kapele Sv. Filipa i Jakova* započela je odmah nakon njezinog otkrića 1981. integracijom i rekonstrukcijom pronađenih ulomaka arhitektonske plastike. Time su se postupno stvarale manje cjeline, kao npr. prozorska ruža ili nadvoj portala, a potom se pristupilo sanaciji i konzervaciji onih dijelova koji su pronađeni na izvornom mjestu. Na takav način sanirano je zide svetišta do visine kapitelne zone te donji dijelovi portala i nadtlošni vijenac. Na temelju projekta rekonstrukcije izvedeni su 1984. i 1985. preostali radovi na cjelovitoj rekonstrukciji kapele.⁵

Rekonstrukciju je bilo moguće izvesti zahvaljujući izuzetno visokom postotku sačuvanih dijelova arhitektonske plastike pronađenih na njihovom izvornom mjestu ili u urušenju, kao i određenoj pravilnosti tlocrta i elevacije kapele. Osim izuzetne vrijednosti oblika pojedinih njezinih dijelova – portala, prozorske ruže, kapitela, zatim profilacija polustupova, trijumfalnog luka i rebara, koji su još sasvim romanički, ili se u njima isprepliče romanička tradicija s novim gotičkim shvaćanjem i gotičkim oblicima, tu se po prvi puta u kontinentalnom dijelu Hrvatske susrećemo s osmerokutnim tlocrtnim oblikom lađe i petosminskim tlocrtnim oblikom svetišta (sl. 4-5).⁶

III

Treća cjelina – istraživanje, djelomična rekonstrukcija i prezentiranje *istočnog i zapadnog krila palasa*, bila je od posebnog značenja, budući da su upravo ovi prostori trebali preuzeti one sadržaje koji bi u budućnosti osigurali Medvedgradu uspješno funkcioniranje, zaštitu i održavanje. Radovi na rekonstrukciji podruma zapadnog krila palasa i prizemlja istočnog krila izvodili su se od 1988. do 1991., kada su zbog rata prekinuti radovi (sl. 7). Od trodijelnog podrumskog prostora zapadnog krila palasa, u cijelosti su rekonstruirani južni i srednji podrum te izvedeni neki neophodni radovi na rekonstrukciji sjevernog podruma, koja, na žalost, nije u tom razdoblju dovršena (sl. 8).

Za rekonstrukciju *podrumskih prostora* postojali su svi potrebni elementi sačuvani na izvornom mjestu – dijelovi portala sjevernog i južnog podruma, prozorske klupčice, konzole, kamene baze drvenih stupova, koji su podupirali tramove stropnih grednika te ležajevi tramova u južnom i srednjem podrumu, kosine peta nadvoja arkadnih otvora sa dijelovima stupa srednjeg podruma. Stanje opečnih zidova bilo je takvo da uopće nije bilo moguće njihovo konzerviranje, nego samo prezidavanje novom opekom. Dijelovi arhitektonske

kamene plastike nalazili su se također u tako lošem stanju da ih nije bilo moguće ponovno ugraditi, nego su se klesali faksimili u istovrsnom kamenu (sl. 9).

Problem namjene i ranije planirani novi sadržaji na Medvedgradu

Radeći sve te godine na Medvedgradu stalno nas je zaokupljao problem buduće namjene, što je temeljni problem svakog spomenika kulture koji je izgubio izvornu zadaću zbog koje je građen. Pri kraju naših radova taj smo problem uspješno počeli rješavati. U stvaranju cjelovite slike o potrebama, vrsti i opsegu buduće namjene, od iznimne su nam koristi bila mišljenja posjetitelja, do kojih smo dolazili kroz brojne razgovore tijekom čitavog razdoblja izvođenja radova. Postupno su se iskristalizirali sljedeći sadržaji:

1. Manji muzejski postav

Već od početka smo nakon svake sezone radova ispod privremenih nadstrešnica, kojima smo zaštićivali pojedine prostore, postavljali izložbu s fotografijama koje su dokumentirale sve faze radova u protekloj sezoni, a sa ciljem da posjetitelje upoznamo s radovima, znajući da ćemo time postići i korektniji odnos posjetitelja prema nalazima, posebno izvan sezone radova, kada nema čuvarske službe.

Izlaganje dijela materijala pronađenog u istraživanjima ispod improviziranih nadstrešnica, kojima se štiti prije svega u toj godini otkrivena arhitektura, pokazalo se lošim, posebno u zimskom razdoblju, kad su nadstrešnice bile nedovoljna zaštita za nalaze. Predviđeni manji muzejski postav namjeravali smo postaviti na katu zapadnog krila palasa i unutar rekonstruirane južne kule. Za rekonstrukciju kata zapadnog krila palasa objektivno raspoložemo s malo čvrstih podataka, ali brojnost, visoka i jedinstvena vrijednost njezinih bifora i portala, nametala nam je potrebu rekonstrukcije. Rekonstruirani kat palasa trebao je biti glavni izložak medvedgradskog muzejskog postava, a s njim bi bio riješen i problem smještaja muzejske zbirke.⁷ Unutar ovog manjeg izložbenog postava trebali su biti prezentirani rezultati istraživanja sa ciljem da posjetitelj dobije najnužnije informacije o Medvedgradu, te o ulozu i značenju koje su plemićki gradovi imali u našoj i europskoj srednjovjekovnoj povijesti i umjetnosti. Jednako tako osjećali smo potrebu da izletnicima pružimo temeljne podatke o zaštićenom prostoru Parka prirode Medvednica, kako bi se mogli u njemu odgovarajuće kretati i što je još važnije ponašati.⁸

2. Ugostiteljski sadržaj

Ovaj je sadržaj izuzetno važan ne samo zato da bismo ugodili posjetitelju, nego smo time željeli osigurati uspješno održavanje grada. Iz pisanih povijesnih izvora znamo da je vinova loza bila glavna poljoprivredna kultura na medvedgradskom vlastelinstvu, a to znači da je vino bilo glavni njegov prihod.⁹ O tome nam najbolje govori podatak iz 1671., dakle osamdeset godina nakon napuštanja Medvedgrada, kada je središte medvedgradskog vlastelinstva u šestinskoj kuriji. Tada je u svibnju grof Nikola Erdödy odveo iz kurije u Šestinama 1707 vedara dobrog vina, a to je 990 hl, što je impresivna količina obzirom na godišnje doba. Dok se na Medvedgradu živjelo, u njegovim su se podrumima spremale velike količine vina, a što potvrđuju također i neki nalazi istraživanja.

Uvijek je najbolje rješenje ako se obnovljenim prostorima može vratiti izvorna namjena, a mi smo ocijenili da u ovom slučaju možemo ostvariti, da se u medvedgradskim podrumima ponovno nakon četiri stoljeća proizvodi i njeguje vino. Zbog toga one bačve i preša za vino, koje još uvijek stoje u južnom medvedgradskom podrumu, sada bez ikakve nade da budu tamo i primjereno upotrebljene, nisu dekoracija na rubu kiča, nego početak ostvarivanja zamisli koja, na žalost, nije ostvarena, bez naše krivnje (sl. 10).

Neposredno pred rat uspjeli smo u podrumu pokrenuti ugostiteljstvo, koje nije uspjelo do kraja prodati u onom obliku i opsegu koji smo planirali, a što bismo, da smo imali još vremena, ubrzo ostvarili. Tu su se nudila samo hladna jela, isključivo domaći proizvodi i domaća pića, bez prisustva suvremene ambalaže. Oni koji su u tada bili na Medvedgradu, mogli su u podrumu vidjeti nizove šunki, tabli slanine, kolutove kobasica, vijence luka i češnjaka kako obješeni vise ispod hrastovog grednika, što je uz osvjetljenje bakljama i svijećama podsjećalo na ozračje najboljih medvedgradskih dana. Na Medvedgradu nismo pred-

⁷ Bilo je predviđeno da brigu o Medvedgradu i muzejskom postavu nakon završetka svih radova preuzme Muzej grada Zagreba.

⁸ Ovisno o prostornim mogućnostima predvidjeli smo i manji postav o Medvednici, unutar kojeg bi bila paleološko-mineraloška zbirka, zbirka flore i faune, a tu bi se prikazao i gospodarski značaj i gospodarsko iskorištavanje u prošlosti, posebno rudarstvo.

⁹ J. Adamček, *Medvedgradsko vlastelinstvo*, Kaj, 6, 1984., str. 29.

¹⁰ D. Ferina iz Lukšića podno Medvedgrada sklopio je 1991. ugovor na tri godine s Restauratorskim zavodom Hrvatske o korištenju podrumskih prostora. Ugovorom je točno do detalja određen oblik ugostiteljske usluge koja

vidali električne instalacije, rasvjeta je bila i morala ostati samo baklja, svijeća ili uljanica. Time bismo ovim prostorima vratili izvornu namjenu i makar dijelom nekadašnji ugođaj, neophodan da bi posjetitelji mogli ispravno doživjeti njegove prostore i njegovu arhitekturu. Rekonstruirani kamin na mjestu izvornog ložišta u srednjem podrumu, omogućavao je duže pa i cjelodnevno zadržavanje posjetitelja i u najhladnijim danima. Sjeverni je podrum zbog svojih značajki idealan za čuvanje vina. Tu smo namjeravali zadržati zemljani pod, tu se trebalo proizvoditi vino od grožđa ubranog na području nekadašnjeg medvedgradskog vlastelinstva, tu se trebalo čuvati i njegovati vino i ostali proizvodi, koje se namjeravalo nuditi posjetiteljima u ostala dva podruma. Nije predviđen nikakav šank; slatko i kiselo mlijeko, vrhnje i sir bilo je predviđeno da se čuvaju u faksimilima posuda kakve su pronađene u istraživanjima, a sve bi bilo složeno na policama uz zidove. Napravljeni su jednostavni masivni stolovi i klupe, koji su oblikom prilagođeni prostoru i potrebama.¹⁰

3. Sakralni sadržaj

Rekonstrukcijom kapele sv. Filipa i Jakova stvoreni su svi uvjeti da se i njoj vrati izvorna namjena, što je i ostvareno neposredno prije rata, kada je *svake nedjelje u podne u njoj održavana misa*.¹¹ Također smo predvidjeli održavanje proštenja na blagdan sv. Filipa i Jakova 3. svibnja.

4. Scenski sadržaj

Za ovaj su sadržaj kazališni djelatnici vrlo rano pokazali veliko zanimanje. Cijeli je Medvedgrad idealna pozornica i krasno gledalište. Nismo predvidjeli nikakvo ograničenje, točnije, sve je trebalo biti montažno, privremeno, namjenjeno i postavljeno samo za vrijeme trajanja sezone izvođenja predstava i ne bi smijelo oštećivati strukture.

će se pružati posjetiteljima, a određene su i cijene koje nisu smijele biti više od onih u planinarskim domovima. Korisnik podruma nije plaćao nikakvu najamninu, nego je preuzeo obvezu održavanja reda i čistoće cijelog Medvedgrada. Ovakav način pokazao se u ono kratko vrijeme do početka rata kada je funkcionirao, kao model po kojem je trebalo nastaviti.

¹¹ U crkvenim krugovima bilo je malo razumijevanja za našu želju da se na Medvedgradu redovno održavaju nedjeljne mise. To da su se one ipak održavale do početka rata, isključivo možemo zahvaliti gosp. Andriji Lukinoviću, te mu ovom prigodom još jednom zahvaljujemo.

¹² O tome smo bili postigli načelni dogovor s Marijanom Šašinovićem, uzgajivačem ptica grabljivica, koji je za našu želju pokazao zanimanje.

5. Sportsko-rekreativni sadržaj

U okviru ovog sadržaja svakako bi najatraktivnija i istodobno sa snažnom edukativnom svrhom, bila izložba ptica grabljivica s istodobnim demonstracijama lova, koji je kroz čitavo srednjovjekovno razdoblje bio elitni sport i zabava.¹² Ne treba reći da je na ovaj sadržaj kasnije bilo dosta zamjerki, pa čak i izrugivanja. Također smo bili postigli načelni dogovor o održavanju streličarskih takmičenja, a predvidjeli smo i mogućnost održavanja mačevalačkih turnira. Razmišljali smo i o sanjkalištu smještenom ispod grada, te o mogućnostima da na prostoru podgrada izletnici mogu igrati stolni tenis ili bočati.

Ovih pet predviđenih i nabrojanih sadržaja, ali – tek manjim dijelom ostvarenih – trebali su Medvedgradu osigurati dobru posjećenost, uz istodobno brižno održavanje i zaštitu. Tako bi posjetiteljima na najprimjereniji način pružili zadovoljstvo i mogućnost doživljaja srednjovjekovnog ozračja plemićkog grada. Na žalost, nismo dobili priliku do kraja ostvariti svoj program.

Kakav je udio i kakvo je značenje Medvedgrada u hrvatskoj povijesti?

Ovo samo po sebi zanimljivo pitanje, postaje u posljednje doba još zanimljivije budući da se medvedgradskoj prošlosti daje neko novo tumačenje i značenje, koje nije u skladu s povijesnim činjenicama, a koje je potrebno da bi se opravdale radnje koje se danas izvode na ovom našem, po vrijednostima i značenju njegovog arhitektonskog sklopa i pojedinih njegovih dijelova, najznačajnijem plemićkom gradu. Danas se posebno naglašava da je Medvedgrad kraljevski grad, što bi mu, valjda, trebalo priskrbiti još veće značenje. Zbog toga se treba prisjetiti tko ga je sagradio, tko ga je dograđivao, tko je u njemu boravio, u koje se doba u njemu dobro živjelo, a u kojem loše.

O nastanku Medvedgrada otac moderne hrvatske historiografije i prvi povijesničar Medvedgrada Ivan Kukuljević Sakcinski piše: »Po svjedočanstvu svih starih spomenikah, bijaše utemeljitelj Medvedgrada File ili Filip biskup zagrebački...« koji »da uzmogne čuvati i braniti svoje crkveno blago, sagradi također tvrdi grad blizu granice Otokarove zemlje, za koji grad činilo mu se je najprilicnije mjesto na briegu Medvednici, nedaleko Zagreba, koji brieg zajedno s okolicom darova crkvi zagrebačkoj kralj Bela IV... Benko kanonik i starišina crkve zagrebačke... oko godine 1249

položi prvi kamen, a koncem godine 1250 bila je zgrada već toliko dospjela, da je nosila ime grada biskupova.¹³ Belina isprava nije sačuvana, o njezinom postojanju doznajemo posredno iz isprave izdane u Peruggi 20. veljače 1252. kojom papa Inocent IV potvrđuje biskupu Filipu posjed »koji mu pripada, a sada se zove biskupska utvrda«.¹⁴ Kukuljević dalje navodi da je biskup, nakon što je papa potvrdio Belinu darovnicu, nastavio gradnju »te stoprv godine 1254 bijaše ponositi grad konačno svršen, sa sviem kulami, s prostranim dvoranami, s kapelom sv. Filipa i Jakova i s ogromniem svojiem platnom ili prednjim zidom.«¹⁵ Nije nam poznat izvor za iznesenu dinamiku gradnje, no ne smijemo ni pretpostaviti da ju je Kukuljević sam izmislio.

Nada Klaić ima drugačije mišljenje o gradnji Medvedgrada. Tvrdi da je još prije provale Tatara u ove krajeve, »...herceg Koloman sagrađio Medvedgrad. Medvedgrad kao dvor a ne utvrdu.«¹⁶ Zanimljivo je da za prvi i najvažniji dokaz svoje smione tvrdnje koristi kao povjesničar, ne povijesni pisani izvor, nego medvedgradske zidane strukture, pa odmah iza spomenute tvrdnje niže dokaze koji bi to trebalo potkrijepiti:

»Prvo, jedan od najjačih dokaza da je Koloman prije tatarske provale, a ne bilo tko nakon 1242., sagrađio Medvedgrad jest njegova struktura! Niti hoću, niti mogu, ali i ne smijem ulaziti u pitanje strukture medvedgradskog kompleksa, ali mi se kao laiku čini više nego opravdanim slijedeća primjedba: ako se u jednom tako velikom kompleksu (velik obzirom na dotadašnje kule) nalazi mjesta, vremena i novca za gradnju palače i kapele, to ne može biti kastrum građen ad hoc u velikom strahu od nove navale neprijatelja.«

Nesumnjivo Nada Klaić ne poznaje dovoljno opće tendencije u civilnom graditeljstvu 13. stoljeća u srednjoj Europi, a potpuno pogrešno »čita« medvedgradske strukture kada tvrdi da je to dvor, a ne plemićki grad, odnosno burg. Ne ulazeći u njezinih slijedećih osam dokaza koji bi trebali poduprijeti tvrdnju da je herceg Koloman, a ne biskup Filip gradio Medvedgrad, jer ni jedan od ponuđenih nije uvjerljiv, možemo i moramo ostati kod ranijeg mišljenja da je Medvedgrad sagrađen nakon tatarske provale, da je to biskupski grad sredine 13. stoljeća.¹⁷ Nakon što biskup Filip zaslugom kralja postaje ostrogonski nadbiskup, kralj, kako i sam kaže, »privremeno« oduzima Medvedgrad biskupiji, u njega postavlja svoga kaštelana s posadom, budući da mu je on strateški važan zbog stanja na obližnjoj granici s Otokarovom državom. No, već 1273.

kralj Ladislav IV vraća biskupu Timoteju Medvedgrad, kojega zagrebački biskupi drže do 1291., nakon čega on pod sumnjivim okolnostima dolazi po drugi puta u kraljevski posjed.

Jedno od temeljnih pitanja vezanih za gradnju Medvedgrada jest ono o udjelu kaptola u njegovoj gradnji. Tkalčić prvi na temelju isprave pečušskog kaptola, izdane 27. lipnja 1313., kojom ovaj ovjerava ponudu Babonića u sporu sa zagrebačkim kaptolom, zaključuje »da je gradnji toga grada mnogo doprinesao i kaptol, to mu biskup odstupi jednu kulu u njemu.«¹⁸ Nada Klaić ima drugačije mišljenje te zaključuje da je dvovlašće nad Medvedgradom nastalo nešto kasnije i na drugačiji način: naime da je kralj Ladislav imao među kanonicima mnogo pristaša kojima je htio ugoditi te 1273. vraća Medvedgrad ne samo biskupu nego i Kaptolu.¹⁹ Takvo objašnjenje teško možemo prihvatiti. Ladislav vraća Medvedgrad biskupu i kaptolu svega dvadesetak godina nakon gradnje, dakle u vrijeme kada su još bili živi i aktivni sudionici tog događaja, pa moramo vjerovati da je za takvu odluku kralj morao imati daleko čvršće razloge. A već Kukuljević govori o kanoniku Benku kao graditelju Medvedgrada, možda ipak samo onog kaptolskog dijela grada.²⁰

Medvedgrad je sredinom 13. stoljeća, kada je sagrađen, koliko danas znamo, jedini primjer »Ganerbenburga«, suvlasničkog odnosa unutar plemićkog grada, kod kojeg su vlasnici pojedinih dijelova, različite obitelji ili grupe. Što o tome govori njegov tlocrt i kako je izgledao u 13. stoljeću (sl. 11)?

Ako pogledamo tlocrt i konfiguraciju terena, jasno možemo razabrati da su u gradnji Medvedgrada sudjelovala, kako bi to danas rekli, dva investitora.

Trodijelni središnji prostor okružen je dvostrukim obrambenim zidom i grabom s tri strane. Taj središnji dio sastoji se od sjeverno smještenog stambenog (bis-

¹³ Kukuljević, n. dj. str. 33

¹⁴ N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972., str. 149.

¹⁵ Kukuljević, n. dj. str. 34.

¹⁶ Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, str. 38

¹⁷ Na temelju nekih pokazatelja ranije sam iznio hipotetsku mogućnost da je možda kralj Bela IV počeo gradnju neposredno nakon provale Tatara. D. Miletić, *Medvedgrad*, Kaj, 6, 1984, str. 89.

Potaknuta pisanjem N. Klaić i D. Miletića, L. Dobronić podsjeća na zasjedanje Prvog lionskog koncila 28. lipnja 1245., kada je papa Inocent IV naveo pet aktualnih problema, među kojima je kao četvrti bio upad Mongola u Europu, te papino pismo od 4. veljače 1247. koje je uputio ostrogonskom i kalioškom biskupu. L. Dobronić, *O Medvedgradu*, Godišnjak zaštite spomenika kulture,

kupovog) dijela, na jugu kaptolske kule, koja ima sve značajke druge medvedgradske branič kule i između njih prostranog dvorišta. Gradu se prilazilo najblažom sjevernom padinom Malog Plazura, a da bi se ušlo u stambeni dio, moralo se je proći nakon prvih vrata, kroz uski i dugački ljevčasti koridorni prolaz, a koji se je moglo lako nadzirati i vrlo uspješno braniti.

Sjeverna polovica stambenog dijela grada bila je do početka 15. st. namjenjena samo sjevernoj branič kuli, glavnoj medvedgradskoj kuli. Na južnoj polovici stambenog dijela bili su raspoređeni svi ostali objekti. Na istočnoj strani, na izdignutoj stijeni zelenog škriljevca, najstariji je dio palasa – istočno krilo koje je osim prizemlja imalo još tri kata. U produžetku ovog krila sa sjeverne se strane nastavlja kapela Sv. Filipa i Jakova, a sjeverno, niže nje vodospremnica. Na nasuprotnoj strani, koja je znatno niža, zapadno je krilo palasa s najreprezentativnijim medvedgradskim prostorima.

Obrambeni zidovi stambenog dijela nisu konstruktivno povezani s istočnim i zapadnim zidom dvorišta, a preko njih s južnom kulom. Istočni je zid sagrađen kasnije, istodobno s južnom kulom, dok je zapadni zid dvorišta mladi. Što nam to govori?

Prvo, medvedgradski je tlocrt u osnovnim konturama zamišljen na samom početku gradnje. Drugo, biskupov stambeni dio stariji je od kaptolske južne kule i istočnog zida dvorišta.

Dakle, graditelj biskupovog dijela ostavljajući slobodnim veliki zaravnjen prostor ispred ulaza u taj glavni dio grada, morao je znati da će uskoro dvorište biti zatvoreno zidovima i jakom južnom kulom. Prema tome biskup je nesumnjivo prvi pristupio gradnji, ostavljajući svojim kanonicima prostor za gradnju njihove kule s podgrađem.²¹

Potvrdu o dvovlašću, suvlasničkom odnosu od samog početka vidimo dakle iz prostorne organizacije,

gdje postoje dvije gotovo jednake branič kule, jedna unutar jezgre, a druga izvan nje. Stambeni, biskupov dio, jedna je cijelina na koju se vrlo brzo prigraduje istočni zid dvorišta i južna kula. Zbog nama nepoznatih razloga, Kaptol se nešto kasnije uključio u gradnju, ali zato prije biskupa gradi vanjski obrambeni zid te zadržava svoj dio podgrađa. Biskup započinje, ali nikada ne završava gradnju svog dijela vanjskog obrambenog zida. Medvedgrad je za tadašnje uvjete golem projekt, silna investicija i sasvim je logično da biskup nastoji podijeliti ogromne troškove gradnje sa svojim Kaptolom, tim više što biskup Filip tada ima ozbiljne namjere oko gradnje nove katedrale. Prema tome također i unutarnja struktura Medvedgrada govori u prilog tvrdnji da je Medvedgrad biskupski i kaptolski plemički grad, a nikako ne kraljevski.

Dalja povijest Medvedgrada može se sažeti u konstataciju da je on jedine sretne dane imao onda kada su ga držali zagrebački biskupi. Prvo takvo razdoblje već je spomenuto doba biskupa Filipa i njegovog nasljednika Timoteja, doba u kojem je grad uglavnom dovršen. Drugo sretno razdoblje medvedgradske prošlosti jest ono kada ga drži obitelj Alben. Eberhard postaje zagrebački biskup 1397. a slijedeće godine kupuje on od kralja, zajedno sa svojim nećacima Petermanom, Hermanom i Rudolfom, medvedgradsko vlastelinstvo. Ovim kupoprodajnim ugovorom medvedgradsko vlastelinstvo konačno se outđuje od zagrebačke crkve, ali i od posjeda kraljevskog fiska, ono je od sada privatni posjed. U početku je Medvedgrad jedini posjed Albena u Slavoniji, koji kasnije postaju jedna od najbogatijih slavonskih velikaških obitelji. Oni u Medvedgradu žive, oni ga dograđuju i pregrađuju. Zapadno je krilo palasa produljeno prema sjeveru, pregrađuju se prozori i vrata na starom dijelu palasa, pa dio bifora zamjenjuju tzv. »češki prozori«. Nema sumnje da se i unutrašnjost medvedgradskih prostora obogaćuje, tada se možda prvi puta ugrađuju gotičke peći, a unutrašnjost kapele oslikava zidnim slikama. Rudolf Alben i njegov sin Leonard, posljednji vlasnici iz obitelji Alben, prodaju 1433. medvedgradsko vlastelinstvo zagorskim knezovima Ulriku i Fridriku Celjskom, a Medvedgrad postaje tako jedan od nekoliko desetaka gradova koje posjeduje, ta, u to doba, najmoćnija velikaška obitelj. U Medvedgradu su smješteni njihovi često vrlo nasilni kaštelani sa svojim posadama, pa je to razdoblje medvedgradske prošlosti obilježeno stalnim sukobima s pripadnicima drugih susjednih feudalnih jurisdikcija.

Još će jednom Medvedgrad biti u posjedu zagre-

13, 1987, str. 137. – Vladimir Bedenko iznio je zanimljivu tezu da se isprava izdana 11. rujna 1247. u Zvolénu odnosi na Medvedgrad, a ne, kako se do sada tumačilo na Popov turen. Vladimir Bedenko, *Mans Gradyz juxta Zagrabiam*, Historijski zbornik, XLIV, 1991, str. 3-17.

To mišljenje ne prihvaća Lelja Dobronić koja zadržava dosadašnje tumačenje spomenute isprave. Lelja Dobronić, *Slobodni i kraljevski grad Zagreb*, Zagreb, 1992., str. 31.

¹⁸ I. K. Tkalčić, *Povijesni spomenici slob. i kralj. grada Zagreba*, I, 1889, str. CLXXXIII.

¹⁹ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982, str. 100.

²⁰ Kukuljević, n. dj. str. 33.

²¹ D. Miletić - M. Valjato Fabris, *Kapela...*, 1987., str. 44-45.

bačkog biskupa i to nakon što ga je Matija Korvin založio za 12 000 forinti zagrebačkom biskupu Osvaldu Tuzu i njegovom bratu Ivanu. Oni ga drže do 1481. a to razdoblje obilježava jedan zanimljiv događaj. Usljed nezadovoljstva Korvinovom politikom, u Ugarskoj i Slavoniji dolazi do pobune o čijoj širini govori podatak da je kralju od 75 županija ostalo vjerno tek 9. Vođa pobune bio je ostrogonski nadbiskup Ivan Vitez od Sredne, a u pobuni mu se pridružuje nećak Ivan Česmički. Matija Korvin uspijeva ugušiti pobunu, a Ivan Česmički bježi iz Ugarske, sklanja se kod Tuza na Medvedgrad, gdje umire krajem 1472. Još će jedna značajna ličnost umrijeti na Medvedgradu – hrvatski ban Ivan Karlović 1531.

Osnovna je karakteristika Medvedgrada da je to za naše prostore izrazito velik i za održavanje skup plemićki grad, koji je središte jednog razmjerno malog, brdskog, a to znači i siromašnog vlastelinstva, koje svojim приходima nije moglo pokriti troškove njegovog održavanja. Takvo nešto još smo nedavno slikovito nazivali »političkom investicijom«. Održavanje Medvedgrada odmah je nakon izgradnje stvaralo njegovim vlasnicima goleme probleme. Tako je to uvijek bilo s Medvedgradom u prošlosti, a po mnogo čemu se naslućuje da će tako biti i u budućnosti.²²

Vlasnici su Medvedgrada preko svojih kaštelana, kroz cijelu njegovu povijest pribjegavali nepopularnim postupcima da bi se domogli sredstava za održavanje Medvedgrada, što ih je stalno dovodilo u sukobe sa susjedima i podložnicima. Tako je već Andrija III morao intervenirati 1294. te određuje da se posada Medvedgrada održava приходima zagrebačke kovnice novca.²³ Međutim postupci se njegovih kaštelana ne mjenjaju, tako da »crnog Januša«, kako narod tada naziva brata medvedgradskog kaštelana Nikole Torustija, 1303. ubijaju ogorčeni seljaci. Ti se sukobi nastavljaju i dalje, pa ne začuđuje da se Medvedgrad u povijesnim ispravama naziva »prokleta utvrda«. U sporu Babonića sa crkvom u ispravi kojom se rješava pitanje Medvedgrada traži se: »A za čuvanje iste utvrde zahtjevamo od iste crkve svake godine tisuću kablīća vina i pet stotina kablova žita kao i 40 maraka u denarima za druge potrebe i troškove koji, kako se zna, trebaju za čuvanje prije rečene utvrde.«²⁴ Konačno se pitanje održavanja Medvedgrada rješava tek u 15. st. i to na zanimljiv način, koji nas podsjeća opet na nešto iz nedavne prošlosti. Medvedgrad se od tada održava приходima naprednijih vlastelinstava Vrbovca i Rakovca.²⁵

To što je Medvedgrad bio u posjedu nekih slavni hrvatskih plemićkih obitelji samo nam govori da su one u jednom trenutku imale potrebu da svoj novac ulože u još jednu nekretninu, koja je imala nešto veću vrijednost od realne, obzirom da se nalazila u neposrednoj blizini administrativnog, političkog i crkvenog središta Slavonije. Nema podataka da su Babonići, Celjski ili Zrinski živjeli na Medvedgradu, nema podataka da je na Medvedgrad ikada kročila kraljevska noga, svi oni samo postavljaju svoga kaštelana i posadu, s jasnim zadatkom da uzdržavaju grad sa što manje izdataka. U tri i pol stoljeća dugoj povijesti na Medvedgradu se bogato živjelo, ali daleko češće tek životarilo, ili kako to lijepo Kukuljević opisuje »mnogo se veselio, a još više tužio, branio se mnogo i podlego čestokrat dok se nije napokon rasuo na toliko, da mu sad ima samo tragovah veličine.«²⁶

Zbog toga baš ništa ne podupire sadašnje tvrdnje o posebnoj značenju što ga Medvedgrad ima u našoj povijesti, bez obzira da je to, kako to neki neargumentirano i uporno naglašavaju, kraljevski grad.²⁷ Najviše što je Medvedgrad stvarno bio – bio je biskupski grad. Medvedgrad nema istaknuto mjesto u našoj povijesti, u njegovim prostorima nisu pisane, osim biskupskih, druge isprave, u njima nisu donošene sudbonosne kraljevske odluke. To ne umanjuje njegovo

²² Prema izjavi voditeljice projekta Marine Matulović Dropulić, »Medvedgrad se obnavlja isključivo na leđima građana grada Zagreba. Jer, u državnom proračunu za to nema novaca. Grad se, stoga, snalazi, a neke će rupe pokušati zatvoriti donacijama«. – *Niče novi stari Medvedgrad*, Večernji list, 8. svibnja 1994., str. 16 i 25.

Međutim, nepunih dva mjeseca nakon toga, »Vjesnik« donosi izvješće sa sjednice hrvatske vlade o provedbi stabilizacijskog programa: »Za rekonstrukciju i izgradnju Medvedgrada grad Zagreb je osigurao devet milijuna kuna, ali to nije bilo dovoljno, jer utrošena sredstva nadilaze taj iznos. Vlada je odobrila 3,6 milijuna kuna za d j e l o m i č n o pokriće troškova uređenja Oltara domovine na Medvedgradu, koji je javno dobro i kao takvog ga treba pomoći.« *Vjesnik*, 1. srpnja 1994., str. 2.

²³ I. K. Tkalčić, n. dj. str. 73. Vidimo da se medvedgradska povijest ponavlja. Ova odluka kralja Andrije III donesena prije 700 godina, gotovo je jednaka nedavnoj, prethodno spomenutoj odluci Valentićeve vlade.

²⁴ N. Klaić, *Medvedgrad...*, str. 60.

²⁵ J. Adamček, n. dj. str. 32.

²⁶ Kukuljević, n. dj. str. 32.

²⁷ Na ovakve javno izrečene tvrdnje od povjesničara je javno reagirao samo Ivo Goldstein, navodeći pri tome Medvedgrad kao prvi primjer kada je neki Sribin ili Srpkinja stekao neki posjed na području Hrvatske: »Ako po bilo čemu zbivanja na Medvedgradu predstavljaju neki presedan u hrvatskoj povijesti, onda je to 1456. godina, kada je nakon smrti Ulrika Celjskog sve njegove posjede, između ostalih i Medvedgrad, naslijedila njegova supruga Katarina, inače kći srpskog despota Đurđa Brankovića«. Ivo Goldstein, *Medvedgrad je bio srpski*, *Feral Tribun*, 6. lipnja 1994., str. 6.

U sljedećem broju na ovaj članak reagira Ivo Babić spočitavajući Goldsteinu da je kao vrsni povjesničar zaboravio Jelenu, ženu Mladina III, a sestru cara

veliko značenje za hrvatsku kulturu, obzirom na visoke vrijednosti medvedgradskog arhitektonskog sklopa i pojedinih njegovih dijelova.

Osim pokušaja redizajna uloge i značaja Medvedgrada u hrvatskoj povijesti te uvjeravanje šire javnosti kako se do sada nije znalo što se hoće ili što da se napravi s Medvedgradom te mu je zbog toga prijetilo propadanje, a ponuđeno novo rješenje optimalno je za spomenik kulture takva značenja, postavljena su još dva pitanja, da bi se što uvjerljivije opravdalo ono što se sada izvodi na njemu:²⁸

1. *Pitanje opravdanosti dugog trajanja dosadašnjih radova, pri čemu je odmah rečeno da će se radovi koji se namjeravaju izvesti, završiti u znatno kraćem roku.*

2. *Pitanje koštanja dosadašnjih radova, pri čemu se sugeriralo da će budući radovi koštati znatno manje.*

Oba pitanja su vrlo osjetljiva i sračunata su na to da kompromitiraju dosadašnji pristup radovima na Medvedgradu, te da širu javnost uvjere kako je ono što se upravo sada odvija na Medvedgradu, jedino ispravno rješenje.

1. Već je rečeno koliko su trajali dosadašnji radovi. Program radova koji je svojedobno izradila ekipa Restauratorskog zavoda Hrvatske za razdoblje 1988-

1994. bio je podređen obilježavanju 900. godišnjice zagrebačke biskupije. Njime smo predvidjeli da se do 1994. završe svi radovi u stambenom, biskupovom dijelu grada i da unutar njega počnu funkcionirati svi predviđeni sadržaji. Nakon završetka radova u stambenom dijelu, predviđalo se je pristupiti radovima na rekonstrukciji južne kule te na kraju svim potrebnim radovima na vanjskom obrambenom zidu i gradskoj grabi, što je s nekadašnjim ritmom financiranja bilo moguće dovršiti kroz 5-6 godina, a s jačim financiranjem taj se rok mogao i skratiti. Prema posljednjoj izjavi voditelja projekta »Oltar domovine« na Medvedgradu »ima posla za pet do deset idućih godina«.²⁹ Dakle, u daleko boljim financijskim i ostalim uvjetima, radovi će trajati jednako dugo ili čak dvostruko duže, nego je to predvidjela i mogla ostvariti ekipa RZH.

2. Posebno je osjetljivo pitanje utrošenih sredstava, budući da su radovi prije financirani iz gradskog, a sada iz gradskog i državnog proračuna, na što su građani, porezni obveznici razumljivo vrlo osjetljivi. Za izvođenje svih radova koje je do 1990. izvodio Restauratorski zavod Hrvatske, utrođeno je 2,525.784 njemačkih maraka ili prosječno godišnje 209.306 njemačkih maraka. Prema dostupnim je podacima za posljednje radove na Medvedgradu utrođeno tri puta više sredstava (u nepunih godinu i pol dana), a da nije završena prva faza radova.³⁰ Istodobno je u 1994. za zaštitne radove na svim spomenicima kulture, koje financira Republika neposredno iz proračuna, osigurano 11 milijuna kuna ili preračunato 3 milijuna njemačkih maraka.

Događaji Medvedgrada 1992-1994.

Preostaje još ponešto reći o onome što je do sada izvedeno na Medvedgradu, a da bi se moglo razumjeti kako je došlo do ostvarenja ovog politički diktiranog projekta, neophodno je podsjetiti kako je počelo i kako se kasnije odvijala realizacija ove zamisli.

Predsjednik Republike Franjo Tuđman iznenada je 8. veljače 1992. posjetio Medvedgrad (sl. 12), te je tom prigodom prvi puta pred sredstvima javnog priopćavanja iznio svoju zamisao.³¹ Kod obilaska Medvedgrada, koji je iza toga uslijedio, predsjednik je odredio i mjesto za spomenik. Već drugi dan, u nedjelju 9. veljače, viši savjetnik u Zavodu za zaštitu spomenika kulture Davorin Stipetić, piše smjernice »Medvedgrad – program obnove i nova simbolička funkcija«, tekst koji najbolje oslikava poltronstvo službe i pojedinca u njoj.³² Dalju brigu o Medvedgradu odmah preuzima

Dušana, te da je »suvise manipulacija s historijom u političke svrhe.« Ivo Babić, *Vonj krvi i tla*, Feral Tribune, 13. lipnja 1994., str. 18.

Goldstein mu odgovara u slijedećem broju porukom kako je navedenim primjerom »želio pokazati kako se manipulira poviješću Medvedgrada i kako je prošlosti moguće manipulirati na bilo koji način, jer se iz obilja povijesnih činjenica, uvijek pokoja može izvuci, može joj se dati neprimjerena važnost, kako bi se potkrijepila određena politička teza.« Feral Tribune, 20. lipnja 1994., str. 12.

U feljtonu Drage Roksandića, *Srbi u Hrvatskoj*, koji je izlazio u Vjesniku tijekom 1989., prvi je nastavak bio popraćen zračnom fotografijom Medvedgrada.

²⁸ Vidi bilješku 2.

²⁹ »Ja sam rekla da ćemo mi na Medvedgradu raditi još 10 godina jer još nismo završili s istraživanjima.« – *Nisam nikada bila čovjek kancelarije*, Vjesnik, 28. siječnja 1995., str. 37.

»Na Medvedgradu nastavljamo radove, no vjerojatno će oni potrajati još barem desetak godina, jer valja još istraživati, zatim projektirati...« Večernji list, 11. siječnja 1995., str. 12.

»Ponosna sam što smo osigurali od propadanja Medvedgrad i što je tu spomen svim palim za domovinu. Na Medvedgradu ima posla za još pet do deset idućih godina.« – *Moja zadaća je graditi planski*, Večernji list, 16. veljače 1995. str. 5.

Na temelju ovih riječi može se zaključiti da se pripremaju daljnji vrlo opsežni radovi na rekonstrukciji i onoga što do sada nije predviđeno. Najvjerojatnije će se dalje dograđivati katovi, možda oba krila palasa. Ukoliko se to ostvari, biti će to pravi knock out udarac Medvedgradu – jedan od onih udaraca od kojih udareni više nikada ne dolazi svijesti.

³⁰ Vidi bilj. 22.

³¹ *Kako obnoviti Medvedgrad*, Večernji list, 9. veljače 1992., str. 3.

novoosnovani Gradski zavod za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode.³³ Nakon niza sastanaka koji su odmah iza toga održani, a koje je sazivao i vodio savjetnik predsjednika Republike akademik Boris Magaš, odlučeno je da se izradi »kompleksna višestruka studija koja će dokumentirati tri moguća karakteristična metodološka pristupa:

1. Studija prikaza arheološkog nalaza i njegova prezentacija na osnovu faktografije nadenih artefakata.

2. Studija moguće rekonstrukcije grada na osnovu znanstvene komparativne analize te istraživanja na licu mjesta kao i fotografske i opisne dokumentacije.

3. Kreativna rekonstrukcija koja, krećući od arheoloških nalaza znanstveno-kreativnim postupkom, dovodi postojeći ruševni objekt do stupnja maksimalno moguće revitalizacije.

Prve dvije studije izraditi će Restauratorski zavod Hrvatske dok će treća studija biti povjerena najmanje trojci prominentnih autora, čiji će se izbor obaviti u dogovoru s rukovodstvom gradskih struktura koje snose financijske konsekvencije elaborata.³⁴

Ubrzo je odlučeno da se zatraže studije od Ivana Crnkovića, Nenada Fabijanića, Marijana Hrzića, Velemira Neidhardta i Ante Vulina, a za recenzente su određeni Vladimir Bedenko, Radovan Ivančević, Ivo Maroević i Andre Mohorovičić. Studije su izradili Crnković, Fabijanić i Vulin, a zbog prezauzetosti poslom ispričali su se Neidhardt i Hrzić. Restauratorski zavod Hrvatske prilagodio je i predao svoju ranije izradenu studiju prezentacije i namjene Medvedgrada (sl. 13).

Već je ranije u javnim glasilima objavljen niz vrlo kritičkih članaka, a istoj je temi posvećena i jedna radio emisija.³⁵ Posebnu je pažnju izazvao Ivo Maroević, prvi čovjek neposredno iz struke, sa svojim izdvojenim kritičkim mišljenjem o onome što se namjerava učiniti na Medvedgradu. Kada se rasprava u javnim glasilima rasplamsala, naglo je prekinuta.

U svojim su studijama Fabijanić i Vulin bili radikalniji u poštivanju zatečenog stanja medvedgradskih struktura od ekipe Restauratorskog zavoda Hrvatske (sl. 14, 15). Odbacili su svaku mogućnost rekonstrukcije palasa i južne kule, čak su se izjasnili za uklanjanje krovova na već rekonstruiranim dijelovima grada. Zbog toga začuđuje kasnija Vulinova temeljita promjena u pristupu projektiranja palasa, a nakon što je od predsjednika Republike određen za jednog od trojice arhitekata za realizaciju projektnog zadatka, a koji je sada u izvođenju. Ivan Crnković priložio je uz poetski tekst nekoliko skica. Nadahnut Albertijevim Tempio

³² U općim konzervatorskim uvjetima piše: "Vjerno slijedeći arheološku (tlocrtnu) matricu, trebalo bi na njoj, odnosno na njejoj očuvanoj etaži – gdje god je to moguće, metodom rekonstrukcije ili faksimila obnoviti povijesnu strukturu, a na ostalim dijelovima dograditi suvremenu građevinu, koja bi u kompoziciji masa, materijalu i obradi slijedila ideju srednjovjekovnog grada (na pr. dominantna branič kule, stan kastelana, dvorska kapela itd.)" Dalje određuje sadržaj i funkcije: »U prostorima obnovljenog grada trebalo bi smjestiti svečanu dvoranu – namjenu ceremonijama, Dvoranu sata povijesti, namjenu prvenstveno školskoj djeci i mladeži, vidikovac na branič kuli, ograničeni smještajni kapacitet, servisne funkcije te stambeni prostor za najneophodnije osoblje.« Daje smjernice za rješavanje pristupa i prometa, pa na kraju toga djela zaključuje: »Pristup Medvedgradu je na diskretan način moguće osigurati i prikladno lociranim žičarom.« Arhiv Restauratorskog zavoda Hrvatske.

Iz spomenutih općih konzervatorskih uvjeta između svega ostalog proizlazi i neinformiranost autora o onome što je na Medvedgradu već učinjeno, budući da na pr. predlaže rekonstrukciju dvorske kapele, što ne začuđuje ako se prisjetimo njegovog dopisa Skupštini potpisnika društvenog dogovora o uređenju Medvednice od 20. studenog 1979.

Također se treba prisjetiti da je 1991. Komisija Zavoda za zaštitu spomenika kulture, a u kojem je Stipetić viši savjetnik, odbila financijski podržati radove na Medvedgradu, uz usmeno obrazloženje da oni ne financiraju gradnju »nekakvog Diesnilanda na Medvedgradu«. Sada, nakon samo godinu dana i predsjedničke inicijative, iz istog Zavoda izlazi spomenuti dokument, kojim se sve dozvoljava.

³³ Zavod je osnovan krajem 1990., a u kolovozu 1991. organizira izložbu »Neka bude Zagreb«, koja je trebala prikazati sve ono što je u Zagrebu ostvareno nakon samo godinu dana od prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj. Medvedgrad je na izložbi bio prostorno dobro zastupljen (autor izložbe arhitekt Andrija Rusan). Šest velikih najnovijih zračnih fotografija u boji okruživalo je gipsanu maketu izradenu prije više desetljeća na temelju Szabove rekonstrukcije Medvedgrada, a što je posjetitelje moglo dovesti samo u zabunu, budući su tako prezentirani izložci bili u koliziji. Zabunu posjetitelja povećavalo je pomanjkanje bilo kakvog teksta, nedostajao je čak natpis da se radi o Medvedgradu. Ove su greške tek nakon intervencije djelomično uklonjene. Na izložbu su vrlo kritički reagirali Vesna Kusin u Vjesniku s člankom *Neka bude istina* i Zvonko Maković u Večernjem listu člankom *Marija Bistrica*. Prema kazivanju prisutnih, predsjednik Tuđman, došavši do tako prezentiranog Medvedgrada, prvi put je iznio svoju zamisao o spomeniku na Medvedgradu. Novoutemeljeni Gradski zavod za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode, u doba kada je preuzeo Medvedgrad, nije imao ni jednog arheologa, odnosno samo jednog konzervatora, a taj se u praksi do tada bavio sasvim drugačijim problemima.

³⁴ Prvi sastanak održan je 12. veljače, a posljednji sedmi 17. ožujka 1992. Voditelj sastanka akademik Magaš, odmah je na prvom sastanku, u uvodnoj riječi naglasio ono čega nisu na žalost bili svjesni ostali članovi grupe, a koji su svi iz službe zaštite spomenika. Upozorio je da će stav koji će se tu u vezi Medvedgrada zauzeti, odrediti stav prema svim budućim intervencijama na hrvatskim burgovima. Spomenuo je primjer Trsata, te rekao da ukoliko se prihvate određena rješenja za Medvedgrad, da on sutra nikako neće moći spriječiti nekoga da na Trsatu izvede nekakvu nebulozu. Svi će se pozivati na primjer Medvedgrada. Kasnije se tijekom sastanka ponovno upozoravalo na mogućnost da se na Medvedgradu napravi presedan, na koji će se u budućnosti uvijek netko moći pozivati.

Na posljednjem je sastanku sastavljena »Promemorija i zaključci prve faze rada na pitanjima rekonstrukcije Medvedgrada«. Potpisali su je Vjenceslav Lončarić, Boris Magaš, Ferdinand Meder, Davorin Stipetić i Vinko Štrkalj. O razlozima koji su me naveli da ne potpišem »Promemoriju«, na traženje Borisa Magaša dao sam pismeno obrazloženje, koje je njezin sastavni dio.

³⁵ V. Kusin, *Medvedgrad na altaru domovine*, Vjesnik, 27. veljače 1992., str. 9 – V. Kusin, *Medvedgrad pred Poncije Pilatom*, Vjesnik, 28. veljače 1992., str. 9 Drugi nastavak svog serijala o Medvedgradu, autorica je popratila izjavama Vesne Jurkić Girardi, tada još pomoćnika ministra kulture, Damjana Lapajnea, direktora Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Ferdinanda Medera, direktora Zavoda za zaštitu spomenika kulture ministarstva prosvjete, kulture i športa i Drage Miletića, voditelja dotadašnjih radova na Medvedgradu, dok je ravnatelj RZH Vinko Štrkalj odbio dati izjavu. Izjave su bile uglavnom vrlo suzdržane i neodređene. Meder je u toj izjavi prvi nazvao ono što se namjerava podignuti – Oltar domovine: »S druge pak strane, u potrazi za mjestom na kojem bi se podigao, nazvao bih to – oltar domovine – našoj mladoj, samostalnoj neovisnoj državi Hrvatskoj, postavlja se nekoliko pitanja na koja bi prethodno trebalo odgovoriti.« Tada sam između ostalog izjavio: »...Ako se to ostvari, biti će to još jedan poraz konzervatorske službe, koja po svemu sudeći neće biti u prilici da posljednja izreče svoje meritorno mišljenje. Ne želim ni vjerovati da do takvog nećeg može doći. Sama zamisao budi sjećanje na sudbinu jednog drugog srednjovjekovnog grada, doduše ne u Hrvatskoj nego u Srbiji. Sve do 1934. godine na Avali su stajale impresivne

ruševine grada Žrnova, koji je tada dignut u zrak da bi ustupio mjesto spomeniku srpskim žrtvama u ratu 1914-1918. Svakako to ne bi bio tako drastičan primjer te bi možda bila bolja usporedba sa svojedobnom zamisli da se na plemićkom gradu Cesargradu kod Klanjca podigne monumentalni spomenika Josipu Brozu, pri čemu su ruševine trebale služiti kao spomenički postamente...»

Nakon ovog članka s izjavama »odgovornih iz struke« slijedilo je još nekoliko članaka: I. Maroević, *Opasnost za Medvedgrad prijete više strana*, Vjesnik, 3. ožujka 1992., str. 9. – V. Kusin, *Političke odluke opet na sceni*, Vjesnik, 6. ožujka 1992., str. 10. – Z. Batušić, *Spomenikom na spomenik*, Danas, 10. ožujka 1992., str. 48-50. Uz članak su opsežna mišljenja Zvonka Makovića i Nevena Budaka. – M. Razović, *Medvedgrad*, Metro, ožujak 1992., str. 13-15. – Emisija o Medvedgradu na »Radio 101«, 6. ožujka 1992.

³⁶ Na traženje Hrvatske socijalno-liberalne stranke, Vladimir Bedenko je dao mišljenje o Stipetićevo tekstu te na kraju zaključuje: »Nova simbolička funkcija Medvedgradu se neprirodno nameće. Nemojmo trošiti novce na pompu. Pred nama je decenij obnove razrušenih gradova, kuća, škola, bolnica, tvornica i cesta. Pred nama su deceniji obnove spomenika kulture zapuštanih skoro pola stoljeća. Sagradimo skromno i dostojanstveno mjesto s vječnim plamenom. Junaci su se borili za hrvatsku zemlju i narod, ne za spomenik. Ne padajmo u zamku. Nedajmo se zavesti komunističkim primjerom. Povijest nije počela 1941. kako su nam tvrdili, ali povijest nije počela ni 1990... Medvedgrad s time nema nikakve veze. Medvedgrad je imao veliku povijest, ali ona je prestala u 16. stoljeću. Sačuvajmo ga kao veliki spomenik svoga vremena. Medvedgrad jest simbol, ali samo ako je autentični grad. Novi rat ima velike simbole, ali Medvedgrad nije među njima. Ne profanirajmo Vukovar.«

³⁷ Na izbor i oblike novih sadržaja koje smo predvidjeli, a dijelom i ostvarili, glavne su primjedbe imali od recenzenata Bedenko i Mohorovičić. Bedenko odbacuje naš oblik ugostiteljstva smještenog u podrume zapadnog krila palasa, a za zamjenu predlaže samo kafe bar u sjeveroistočnoj zgradi stambenog dijela grada, što je potpuno neprihvatljivo i nemoguće provesti zbog niza razloga, ne samo konzervatorskih, nego i onih drugih. Uz kafe bar predlaže da se urede sanitarije, što je nedopustivo za taj vrlo osjetljiv dio grada. Za zapadno krilo palasa predlaže da se zadrži tadašnji privremeni ravni krov i da se na njemu »istočni zid samo malo izdigne nad terasom, ali ispod pretpostavljene razine parapeta bifora. Predlažem da se sačuvane bifore zapadnog palasa tu izlože, otprilike na pretpostavljenoj visini i razmaku, ali kao eksponati, slobodno stojeći i malo uvučeni iza zida.« Vladimir Bedenko, *Analiza studija Medvedgrada i mišljenje o daljnjim radovima na rekonstrukciji*, Zagreb, 1992., str. 20.

Posebno je zanimljivo Mohorovičićevo mišljenje »da vinski podrum u rekonstruiranim prostorima također ne dolazi u obzir, jer je svrha gradnje Medvedgrada bila prvenstveno obrambenog karaktera, a ne gospodarski objekt.« To je potpuno pogrešno mišljenje, koje se ne može ničim podkrijepiti. Andre Mohorovičić, *Medvedgrad – mišljenje o zaštiti gradine*, 1992., str. 4.

³⁸ Na drugom sastanku radne grupe, Magaš je zatražio da radni tim do slijedećeg sastanka dostavi izvještaj o radovima. Izvještaj je predan pod naslovom »Pregled dosadašnjih radova na Medvedgradu i krajnje mogućnosti njegove prezentacije«. Izvještaj je potakao vrlo dinamičnu raspravu, u kojoj se od mene zahtjevalo da odstranim onaj dio izvještaja koji je govori o programu buduće namjene. Na to nisam nikako mogao pristati, pri čemu sam stalno upozoravao na činjenicu da je Medvedgrad imao program po kojem se radilo, na temelju kojeg su dodijeljavana sredstva, o kojem su bile upoznate sve strukture koje su zajedno s nama vodile brigu o Medvedgradu, a što je sve skupa odredilo koncepciju rada. Nakon što je ravnatelj Štrkalj kazao da je to strogo mišljenje tima koji vodi radove, što ne znači i Zavoda, odnosno stručnog vijeća RZH, Magaš je zatražio od Štrkalja mišljenje Zavoda koje je predano na slijedećem sastanku.

³⁹ V. Štrkalj, *Mišljenje o zaštiti i prezentaciji Medvedgrada*, 24. veljače 1992., str. 2 i 3.

Nakon primanja »Mišljenja...« Magaš je novonastalu situaciju prokomentirao riječima: »Dobro, sada imamo dva stava, jedan je Vaš koji isključuje mogućnost pojave, uvjetno rečeno, jednog Scarpe na Medvedgradu i ovo koje takav pristup omogućuje.« Na taj je način »Mišljenje o zaštiti i prezentaciji Medvedgrada« bitno utjecalo na formiranje zaključaka »Promemorije«. Godinu i pol dana kasnije, 15. rujna 1993. Štrkalj će u emisiji Aktualnog radija Drugog programa Radio Zagreba u razgovoru s novinarom Javorom Novakom izjaviti: »Ono što će se zaista na Medvedgradu dogoditi ne zavisi toliko od načelnih stavova, koliko od interpretacije, od oblikovanja, od kreativnosti ljudi koji će gore nešto fizički napraviti. To je na koncu konca uvijek tako... Prema tome imati iluzija da ćemo mi gore imati jednu kultiviranu ruševinu na način kao što to imaju Englezi, to je lijepa iluzija, ali mi moramo biti svijesni toga da se to tako skoro neće dogoditi. Prema tome je možda puno bolje imati, ne baš jako ortodoksnu intervenciju, ali će se o tome ipak netko brinuti i imati jednu intervenciju koja na koncu konca isto ne mora biti vječna... ali u svakom slučaju mislim da je grad spašen.«

Malatestianom, on Medvedgrad natkriva novom suvremenom kubičnom formom od oniksa (sl. 16).

Recenzenti su imali određene primjedbe na sve studije, no može se zaključiti da su Ivančević i Maroević podržali studiju i program Restauratorskog zavoda Hrvatske. Bedenko se već ranije odredio prema predsjednikovoj ideji,³⁶ a u recenziji je prihvatio pristup koji je imao Restauratorski zavod Hrvatske, uz primjedbe koje su se odnosile na mogućnost rekonstrukcije kata palasa i krova južne kule. Jednako tako ni Mohorovičić nije prihvatio mogućnost rekonstrukcije kata palasa, ali se opredjelio za rekonstrukciju južne kule u cijelosti, a sve ostalo trebalo bi »konzervirati kao očuvanu ruševinu«. Na kraju Mohorovičić zaključuje: »Smatram da povezivanje suvremene herojske teme s ruševnim ostacima Medvedgrada nije prihvatljivo... Novom simbolu potrebno je novo mjesto, nov okoliš, nov skupni pristup, novi oblici, novi materijali i novi signum – znak.«³⁷

Osim četiri recenzije odabranih recenzenata, Boris Magaš je već ranije zatražio i pismeno mišljenje ravnatelja Restauratorskog zavoda Hrvatske, o dotadašnjem programu radne grupe Zavoda.³⁸ Vinko Štrkalj svoje je mišljenje sazeo u slijedeće:

»- Budući smo utvrdili da je prezentacija Medvedgrada krenula od konzervacije zatečenog prema rekonstrukciji poznatog (a dobrim dijelom i spoznatog), moramo biti svijesni da smo tim postupkom već otvorili mogućnost kreativne intervencije.

- Ako smo ustvrdili da je kreativna intervencija konzervatorski dopustiva, onda je teoretski ne možemo isključiti iz razmišljanja o obnovi Medvedgrada. Bilo bi to preuzetno i povijesno neutemeljeno.

- Na taj će način problem namjene i uz njega vezan problem infrastrukture doći na pravo mjesto, tj. podređeno odluci o konzervaciji i rekonstrukciji spomenika.

- *Prema tome, ako želimo konzervirati Medvedgrad kao ruševinu, onda je krajnji čas da se zaustavimo na konzervaciji postojećih struktura. U protivnom dužni smo otvoriti mogućnost kreativne intervencije u rekonstrukciji i u njoj ravnopravno sudjelovati.*³⁹

Dakle, sva su četiri recenzenta odbacili mogućnost da se na Medvedgradu postavi spomen obilježje, koje je kasnije dobilo sporno ime »Oltar Domovine«. Nakon točno petnaest mjeseci od prvog posjeta Medvedgradu, predsjednik je okupio u Predsjedničkim dvorima 40-tak ljudi iz kulture i politike i omogućio im da se izjasne o njegovoj ideji podizanja spomen obilježja na Medvedgradu. Saslušao je svakog tko je imao ili je htio

nešto reći, a nekoliko dana kasnije sastavio je radnu grupu i dao joj točno određen zadatak, prema kojem se izvode sadašnji radovi, potpuno zanemarujući ono što je čuo na spomenutom sastanku, kao i ranije stavove recenzenata (sl. 17).⁴⁰

Kasnije je u recenzente uključen i Ferdinand Meder, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture, no osim recenzije idejnog projekta koju je u rujnu 1993. napisao Ivo Maroević, nije bilo više pisanih recenzija.⁴¹

Za izvedbu samog spomen obilježja na natječaj je pozvano pet kipara: Kruno Bošnjak, Kuzma Kovačić, Stipe Sikirica, Marija Ujević i Šime Vulas te arhitekt Vjenceslav Richter. Kod odabira najboljeg rada (Kuzma Kovačić) nije sudjelovala stručna komisija.⁴²

Što se danas događa na Medvedgradu? To mogu sažeti u jednu konstataciju – na Medvedgradu je napravljena samo jedna, ali temeljna pogreška. Kao što je uvijek slučaj kod takve pogreške, ona je učinjena na prvom koraku, koraku kojim je određen smjer, način riješavanja problema, neki autori, dinamika i neshvatljivo kratki rokovi te obzirom na to izvođač radova. Sve ostale učinjene pogreške proizlaze iz ove prve. Ta prva pogreška jest politička odluka da se Medvedgradu nametne novi sadržaj, nova funkcija koja je nespojiva s medvedgradskom poviješću, a na čemu se inzistiralo. No, što je najgore, nova je namjena nespojiva sa mogućnošću medvedgradskih struktura da prime takav sadržaj u zadanom obimu i na zadanoj razini reprezentativnosti, bez kobnih posljedica za njih same. Stalno se operira s time da je novi spomenik u najvećoj mogućoj mjeri podređen Medvedgradu, diskretan i sl. Mnogi koji su trebali, nisu razumjeli bit problema – nije problem samo u spomeniku – oltaru, u prisustvu nekog novog volumena na nekoliko kvadratnih metara površine. Golem je problem u onome što sa spomenikom dolazi u Medvedgrad. Na katu palasa, gdje je objektivno jedini mogući i odgovarajući prostor unutar kojeg bi se mogla postaviti izložba, kakvu smo prethodno predvidjeli, uređuje se rezidencijalni dio s kompletnom infrastrukturom (sl. 18b). Taj će prostor za posjetitelje, obične smrtnike, biti trajno nepristupačan. Medvedgrad postaje ključno mjesto državnog protokola, prigodom svakog posjeta stranog državnog gosta ili u povodu državnih praznika, što postavlja nove standarde pred projektante, ali i izvođača. Do Medvedgrada se dovode asfalt, struja i telefon, unutar Medvedgrada se razvode instalacije vode, kanalizacije, plina, gromobrana, električne i telefonske instalacije.⁴³

⁴⁰ Nakon formiranja radne grupe, u roku od 14 dana izrađena je »Studija memorijalnog obilježja«. Studija je prezentirana Predsjedniku, koji ju je prihvatio uz neke manje primjedbe. Nakon dva dana, u udarnom terminu neposredno nakon TV dnevnika, u nedjelju navečer 23. svibnja 1993. u 40 minutnoj nenajavljenoj emisiji »Obnova Medvedgrada u čast hrvatske slobode«, šira je javnost upoznata s projektom i rokom u kojem će se radovi izvršiti. U emisiji su sudjelovala dva političara (B. Mikša i M. Matulović Droupić) i dva arhitekta (A. Vulin i V. Bedenko), dakle nije bilo kompetentnih stručnjaka koji imaju određena iskustva s ovom vrstom radova, prije svega konzervatora, pa čak ni onih koje bi očekivali po službenoj dužnosti. Već se u tome ogleda stav prema struci, a što će posebno doći do izraza u kasnijem tijeku događanja. A kako je projekt prezentiran javnosti, možda najbolje govori prva rečenica novinara Dejana Sinovića, u članku koji je uslijedio nakon emisije: »Medvedgrad će biti spomenik kulture, te spomenik hrvatske povijesti« – Dejan Sinović, *Spomenik u spomeniku*, Vjesnik, 25. svibnja 1993., str. 19.

Nekoliko dana poslije, Ante Glibota koji se nalazio u pratnji predsjednika Tuđmana prilikom njegovog prvog posjeta Medvedgradu 8. veljače 1992. obznanjuje u Globusu svoj prijedlog. On je zamislio 120 m visok transparentni križ od čelika, stakla i mramora, koji bi bio spomenik svim hrvatskim žrtvama domovinskog rata, no ne unutar Medvedgrada, nego neposredno ispod njega, na lokaciji zvanj »Pod gradom«. Globus, 4. lipnja 1993., str. 14 i 41. Na prvoj strani studije koja je uručena predsjedniku Tuđmanu navodi se: »Shodno zaključku u svezi obnove Medvedgrada i izrade studije rješenja memorijalnog obilježja Hrvatske slobode u dogovoru sa predsjednikom Republike Hrvatske Dr. Franjom Tuđmanom gradonačelnik grada Zagreba mr. Branko Mikša formirao je autorsku radnu grupu: arh. M. Matulović Droupić dipl. ing; prof. Dr. Vladimir Bedenko dipl. ing; arh. Mr. Slavko Dakić dipl. ing; arh. Dr. Marijan Hrčić dipl. ing; arh. Vjenceslav Lončarić dipl. ing; prof. Drago Miletić, arheolog; arh. Berislav Šerbetić dipl. ing; akademik Ante Vulin dipl. ing.«

Kasnije je u razradi projekta zadatak podijeljen. Vulin je radio palas, Hrčić južnu kulu, a Šerbetić parter. Zbog nemogućnosti da utječem na neke ključne, ali ni one manje važne stručne odluke i rješenja, zahvalio sam se 7. lipnja 1993. na radu u ovoj autorskoj grupi, a razloge koji su me na to naveli pismeno sam obrazložio. Svoj stav objavio sam u Vjesniku, Spomenik sam po sebi, 13. lipnja 1993., str. 27.

⁴¹ Budući da Ivo Maroević jedini od recenzenata nije bio pozvan na razgovor o Medvedgradu kod predsjednika Tuđmana u svibnju 1993. on je pismeno odbio svaku daljnju suradnju na obnovi Medvedgrada. Ipak je na nagovor S. Dakića pristao bez novčane naknade recenzirati idejni projekt u rujnu 1993., ali je odbio »preuzeti ulogu konzultanta koji s autorsko-radnom grupom doručuje projekt«, već je prihvatio samo posao »ocjenjivača koji ocjenjuje doseg elaborata«. Jedini je od recenzenata dao pismeno mišljenje o idejnom projektu i to je koliko znam jedino pismeno mišljenje recenzenata o onome što je danas ostvareno na Medvedgradu. Nakon toga je za recenzenta pozvan Ferdinand Meder.

Zbog manipuliranja njegovim imenom, Maroević objavljuje obje svoje recenzije i pismo Gradskom zavodu. – I. Maroević, *Struka o Medvedgradu*, Vijenac, 9. lipnja 1994., str. 5-6. Iako je jedini od recenzenata napisao dvije recenzije, jedini od njih nije dobio Pohvalu Predsjednika, a koju su dobili i oni koji nisu napisali ni jednu recenziju. Nakon uručivanja odličja i pohvala predsjednika Tuđmana zaslužnima za provedbu njegove zamisli, svoju je recenziju s komentarom objavio i Radovan Ivančević, koji se već ranije zahvalio na pohvali. – R. Ivančević, *Zahvala na pohvali*, Vijenac, 7. srpnja 1994., str. 3-5. U listopadu je projektna dokumentacija izložena u Staroj gradskoj vijećnici, a budući da više nisam bio član radne grupe i time u mogućnosti pratiti daljnji tijek njezine izrade, to mi je bila prilika da se s njome upoznam. U želji da se na početku, još u fazi projektiranja izbjegnju velike pogreške (kada se već ranije nisu mogle izbjeći one bitne – koncepcijske), u najboljoj sam namjeri uputio primjedbe na izloženu dokumentaciju Gradskom zavodu za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode, te na taj način dao nenaručenu recenziju. Iako neki zamjeravaju tonu kojim je pisana, njome sam prije svega htio pravodobno potaknuti na drugačije razmišljanje i drugačiji pristup, a koji bi bio primjereniji Medvedgradu, posebno palasu. No, reakcija nije bila očekivana, a od ravnatelja nadležnog zavoda dobio sam informaciju da ju je voditelj projekta odbio čak pročitati. A trebao je. Jer ako projektant u fazi predaje idejnog projekta nudi recenzentima da oni odluče između četiri varijante rekonstrukcije pročelja palasa, koje se međusobno razlikuju čak u »pretpostavci« o građi kojom je palas izvorno građen, onda je to, nema dvojbe, znak za zabunu. On tada nije dan, a posljedice su pred nama materijalizirane u obliku medvedgradskog palasa.

Ako pogledate tlocrte podruma i kata (sl. 18), prvo primjećujemo da je kat idejno rješen u detalje, što je normalno, no nije normalno da se ništa ne zna o južnom i srednjem podrumu, koji su prazni. Ipak, projektant u njima intervenira iako je njihova rekonstrukcija već ranije završena. U južnom podrumu uklanja se jedan od četiri drvena stupa, koliko ih je izvorno bilo i koji su rekonstruirani, a to samo zato da bi dobio prostor za kamin kojeg tu nikada nije bilo. Jednako tako uklonjen je drveni stup u srednjem podrumu, koji je također dio izvornog sustava stropne konstrukcije, a iz ovog podruma isto-

dobno uklanja se i već rekonstruirani kamin, na čije je postojanje upućivao sačuvani dimnjak. Ovakav način razmišljanja eliminira projektanta kao kompetentnog stručnjaka kojemu se može povjeriti ovako složen zadatak. Igra kaminima nastavlja se na katu, pa kamin vidimo i na zidu prema dvorištu, gdje pouzdano nikada nije mogao biti. Greške koje su nastale precrtavanjem dokumentacije RZH (npr. nacrti rekonstrukcije portala), te način rješavanja stubišta ispred ulaza u sjeverni dio palasa, a posebno način na koji se tretira sjeverni podrum i rješava krov, rezultat su potpunog nerazumijevanja problema.

⁴² Vesna Kusin, *Kreativnost na nacionalnom ispitu*, Vjesnik, 25. rujna 1993., str. 18-19. – Hrvoje Edmund Bošnjak, *Šahovska partija na Medvedgradu*, Vjesnik, 27. rujna 1993., str. 18. – Boris Ljubičić, *Natječaj »kućnih prijatelja«*, Nedjeljna Dalmacija, 13. listopada 1993., str. 23 – Ljiljana Domić, *Spomen s pogledom*, Danas, 7. rujna 1993., str. 60-61.

⁴³ Kada smo tijekom 1976. utvrđivali 250 m dugu dionicu makadamskog pristupnog puta od Gloga do Medvedgrada, imali smo dosta problema sa zaštitarima prirode, koji su se tada borili, što je razumljivo, za svaku, pa i najtanju bukvicu. Sada, kod proširivanja i asfaltiranja ceste u čitavoj duljini od otprilike 3 km, te pri miniranju najljepše stijene konglomerata u ovom dijelu Parka prirode, koja se nalazila na putu prema Glogu (stijena nije smetala ni za prolaz najvećih vozila), zaštitari se sada nisu više izjašnjavali.

Poznavajući složenost zahtjeva u pristupu rješavanja svega što se događa unutar Parka prirode Medvednica, naručili smo 1983. izradu *Idejnog projekta zaštite okoliša*, koji je izradila Mira Halambek Wenzler, a na koji je Republički zavod za zaštitu prirode izdao Prethodnu dozvolu. Treba istaknuti da se autor tog projekta oslanjao na dokumente o zaštiti šuma Republičkog zavoda za zaštitu prirode, GUP-a i Osnovne revizije GUP-a, te što je vrlo važno, na koncepcijske postavke projekta »Rekreacioni centar Kulmerovo« iz god. 1982., čime se proširuje i obogaćuje privlačnost cijelog tog prostora. Idejnim se projektom rješava uži pejsažni okvir Medvedgrada, ali se daju smjernice za prostorno uređenje šireg područja, od dodirne zone parka prirode s gradom (Šestine, Mikulići) na jugu, do sv. Jakova i Kraljičina zdenca na sjeveru.

Valorizacijom postojećeg stanja cijelog spomenutog područja utvrđene su njegove kvalitete, ali je ustanovljena i izrazita degradacija šume i tla. Osnovni pristup uređenju užeg i šireg okoliša Medvedgrada bio je »uspostaviti one pejsažne kvalitete koje je Medvedgrad živući imao..., zaustaviti procese degradacije, a uspostavljanjem ekološke ravnoteže na preoblikovanim zelenim površinama usmjeriti razvoj biljnih zajednica u željenoj uskladenosti života obnovljenog grada i prirode koja ga okružuje.«

Zbog toga te zbog činjenice da je Medvedgrad udaljen samo 40-tak minuta šetnje od posljednje stanice javnog gradskog prijevoza, planiran je pristup Medvedgradu samo za pješake i to uređenim planinarskim stazama iz smjera Šestina i Mikulića, čime bi se smanjila mreža mnogih postojećih »divljih« putova i prečaca. Također se tada predviđjelo uređenje šumske (makadamske) ceste od Kulmerovog preko Gloga do Medvedgrada, ali samo kao servisnog puta (opskrba i održavanje Medvedgrada). Za motorizirane posjetitelje na šumskom su rubu predviđena »zeleno parkirališta«. Sadašnji pristup ovom prostoru nema ništa zajedničko s našim idejnim projektom, a ni ponašanjem koje bi bilo primjereno Parku prirode Medvednica. – Mira Halambek Wenzler i Fedor Wenzler: *Stručno mišljenje u vezi planiranih radova na okruženju Medvedgrada*, 31. Svibnja 1993., Arhiv RZH.

⁴⁴ Vrhunac pomanjkanja razumijevanja za povijesno i slikovito te razumijevanja značenja izvorne konfiguracije tla za plemićke gradove, razbijanje je stijenja koje je izlazilo iznad okolne razine tla dvorišta te s istočne i zapadne strane južne kule. S istočne je strane južna kula izrasla iz 1,80 m visoke i šiljate stijene. Tijekom radova na temeljenju kule, kada su preostali dijelovi gotovo u cijelosti srušeni (osim dijela sjevernog i zapadnog unutarnjeg lica zida prizemlja), izvođač je radova potpuno nepotrebno i neodgovorno uništio stijenju, prostor s istočne strane je zaravnjen, a kada radovi završe biti će kao i ostali dio uredno popločen pločastim vapnencem, jednakim kamenom kakvim su građene sve medvedgradske obrambene strukture.

⁴⁵ Zapadno krilo palasa je trodijelno. Pročelja, te drveni grednici južnog i srednjeg dijela kata palasa rekonstruirani su prema ranije izrađenom projektu RZH (M. Valjato Fabris i D. Miletić, sl. 21). Ako zanemarimo nisku kvalitetu izvedbe, temeljna je razlika između projekta RZH i izvedenog u krovnim ploham. Dok je prvim projektom predviđen dvostrešni krov i bitno drukčiji odnos prema palasa prema obrambenom zidu, te drukčija obrada krune zida, novi projektant zapadno krilo rješava ravnim krovom, dakle velikim terasastim površinama, koje u pogledu sa sjevera i posebno s vidikovca južne kule, dominiraju stambenim dijelom grada. Da bi rješenje odvodnje oborinskih voda stvarati vječne probleme, pa će to možda biti jedan od izgovora za buduću nadogradnju palasa. Unutrašnjost, te cijeli sjeverni dio zapadnog krila palasa, osim kamenih zidova podruma, izvedeni su prema projektu A. Vulina. Opečni zidovi prizemlja debljine su 102 cm, a ne 65 cm, koliko su izvorno bili debeli, što je između ostalog poremetilo odnos ovog pročelja prema južnom dijelu palasa. Jednako tako nije poštivan izvorni prozor u istočnom zidu podruma, koji je negiran vjerojatno zbog spuštanja stropne konstrukcije.

Sve se to upušta u osjetljiv medvedgradski parter, razbija se stijenje po kojem se stoljećima gazilo.⁴⁴ Vjerojatno ne samo zbog visokih peta neke visoke strane gošće, popločuje se medvedgradski parter na onim dijelovima na kojima nikada nije bilo popločenja i koji se u pravilu nikada, ni u jednom plemićkom gradu nisu popločavali. U najveći i najbolje očuvani medvedgradski zatvoreni prostor, sjeverni podrum zapadnog krila palasa, za čiju su cijelovitu rekonstrukciju postojali svi podaci – a to je prostor u koji smo namjeravali smjestiti vinski podrum u kojem bi se proizvodilo i njegovalo vino, dakle prostor kojemu se mogla vratiti izvorna namjena – taj se prostor sada pregrađuje u nekoliko manjih (sl. 18a). Tu će se uz pretprostor nalaziti dva zahoda, servisni prostor rezerviran za poslugu, spiralno stubište za poslugu gostiju u gornjem reprezentativnom rezidencijalnom dijelu palasa, sa svim neophodnim i razarajućim instalacijama (sl. 19). Umjesto da se podrumi pune kao i nekada proizvodima zdrave hrane i plemenitim sokovima prirode oni su sada namijenjeni suprotnom procesu. Iznad ovog podruma situacija i sadržaji su isti, ali na znatno višoj razini reprezentativnosti. Tu se sada ulazi u prostore zapadnog krila palasa, gdje se ponavljaju predvorje, zahodi i servisni dio za poslugu. Takvo rješenje prizemlja zahtijevalo je zbog statičkih razloga (teški pregradni zidovi obloženi mramorom, instalacije u podu), umjesto drvenog grednika s daščanim podgledom podrumskog stropa (kako smo predviđjeli), izvedbu jakog sitnorebrastog armirano-betonskog stropa, čija je visina zajedno s oblogom poda i stropa oko 80 cm. Strop podruma našao se zbog toga na znatno nižoj visini od izvorne, tako da su konzole koje su izvorno nosile grednik, postale nevidljive unutar nove betonske stropno-podne konstrukcije (sl. 19a). Raspored ovog prostora oslikava se na pročeljima. Dugačko, glavno istočno pročelje palasa, raščlanjeno je samo s jednim kvadratičnim prozorom i vratima, dok je sjeverno, na kojem su nekada bila vrata, dobilo jedan kvadratičan prozor.⁴⁵ Svi otvori imaju jednostavne kamene okvire s utorom za željezne kapke, kakvih na Medvedgradu nikada nije bilo, a kameni su okviri istaknuti u odnosu na ravninu zida, dakle ugrađeni na barokni način.⁴⁶ S ovim elementima novoprojektirano pročelje sjevernog krila palasa podsjeća prije na neku konobu s dalmatinskog krša, nego na reprezentativno ulazno pročelje palasa zagrebačkog biskupa, a koje je sada u funkciji državnog protokola (sl. 20). Istodobno, rekonstruirani ranogotički ulazni portal palasa, na koji se u nizu nastavljaju najljepši

primjeri bifora tog razdoblja (sl. 21), ostaje izvan funkcije visiti u zraku, pretvoren u tzv. francuski prozor.⁴⁷

Dok je palas primjer kako se nikada ne bi smjelo raditi na spomeniku, južna je kula primjer jednog od mogućih i dopustivih konzervatorskih i projektanskih rješenja. Ne ulazeći u to, da li je to rješenje optimalno, moramo biti zadovoljni djelomičnom rekonstrukcijom njezinog volumena, čime je Medvedgradu vraćena još jedna od njegovih vertikala, na žalost ne u punoj visini (sl. 22). Nadležni je zavod dao projektantu samo usmene propozicije za rekonstrukciju kule bez krova, iako tu ne postoje nikakve nedoumice.⁴⁸ Za kvalitetu građevinskih radova, posebno kvalitetu zidanja kamene obloge i uglova od jastučastih klesanaca, može se bez pretjerivanja reći da je najniža moguća.⁴⁹

O grubosti inženjerskog pristupa rješavanja nove namjene, možda još slikovitije govori rješenje spremnika za tekući plin, koji su smješteni, kako to nezabilazni propisi za te vrste instalacija zahtijevaju, na otvorenom – ali ne zaklonjeni u šumi nego u gradskoj grabi (sl. 23). Već na početku ovih radova, kroz grabu je izvedena cesta za opsluživanje gradilišta najtežim kamionima i bagerima gusjeničarima, čime je bitno izmjenjen njezin presjek i konfiguracija, a prilikom njezine gradnje probijen je i dio vanjskog obrambenog zida te su srušeni ostaci prvih vrata iz mlade medvedgradske faze.

Smještajem plinospreme na jednom i njezinog kontrolnog ili razvodnog ormara na drugom dijelu grabe, proširenjem grabe te na kraju izgradnjom vodospremnice na vrhu grabe, gradska je graba – bitni dio sustava obrane svakog plemićkog grada – potpuno izgubila sve svoje izvorne karakteristike (sl. 24). Ne iznenađuje pomanjkanje osjećaja za stari Medvedgrad, ni obilje grubosti prema njemu, što je rezultat nerazumjevanja njegovih struktura od strane onih koji interveniraju na starom gradu, ali nas je iznenadilo pomanjkanje osjećaja prema novom, tek uspostavljenom spomeniku.⁵⁰

Upravo zbog svega ovdje spomenutog potrebno se podsjetiti izjava autora projekta i njihovih recenzenata. Iako se nekim izjavama može prigovoriti da su »bez okusa i mirisa«, one nam ipak pomažu u stvaranju slike o načinu pristupa rješavanja problema i olakšava svakom da donese svoje prosudbe o uspješnosti ostvarenja ovog, prije svega politički diktiranog projekta.⁵¹

Dvadesetšest mjeseci nakon prvog kritičkog članka Vesne Kusin pod naslovom »Medvedgrad na oltaru domovine«⁵², kao da se netko poigrao s kritičarima

⁴⁶ Zanimljivo da je oblik prozorskih i vratnog kamenog okvira jednak onima na Muzeju grada Zagreba, a ugrađeni su na isti barokni način, istureni izvan ravnine zidnog platna. Projektant obnove unutrašnjosti Muzeja grada Zagreba također je A. Vulin, dok se pročelja obnavljaju također prema projektnoj dokumentaciji RZH (S. Novak i A. Orčić). Svim kamenim okvirima vrata zapadnog i istočnog krila palasa dodani su sada još i drveni, iako ih nikada nije bilo, nego su vratna krila neposredno učvršćena na kamene okvire vrata. Novoprojektirana unutarnja prozorska krila bifora, oblikom nisu prilagođena prozorskoj niši, pa iako su trebala, ne mogu se otvarati.

⁴⁷ Ključni je utjecaj na spomenuta rješenja imao V. Bedenko, koji je prvo u ožujku 1992. određen za recenzenta prvih studija, u svibnju 1993. imenovan je u radnu grupu koja je ostvarila ovaj projekt u proljeće 1994., s time da je i dalje obavljao funkciju recenzenta. Gradski zavod za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode imenovao ga je i za nadležnog konzervatora na Medvedgradu, iako za takvo nešto nije imao potrebne uvjete, a kao član tima nije ni smio obavljati i ostale dvije funkcije. Razgovor V. Kusin s V. Bedenkom, *Medvedgrad nije devastiran*, Vjesnik, 12. lipnja 1994., str. 10-11.

⁴⁸ Marijan Hrčić, projektant južne kule, prihvatio je rekonstrukciju pročelja kule koju je izradio RZH (Marija Valjato Fabris i Drago Miletić), no ne njegovom greškom ono je krnje izvedeno. Iako je južna kula od temelja nova građevina, ona se, što je apsurdno, obnavlja i prezentira kao ruševina. Dok su zidovi sagrađeni u punoj visini, na mjestu bifora koje su se nalazile na posljednjem četvrtom katu u osi sva četiri pročelja, rekonstruiraju se njihova urušenja, što je protivno svakoj, ne samo konzervatorskoj logici. Time je trajno izgubljen najvredniji zatvoreni prostor izvorno namijenjen stanovanju, zbog kojeg je kula u ovakvom obliku i sagrađena, a bio je izuzetno važan za buduću namjenu kule. Prednost je dana vidikovcu, kao da cijeli Medvedgrad nije vidikovac. Ovakvo rješenje zbunjuje posjetitelje, koji mogu zaključiti da je to tip kule s ravnim krovom. Da je to tako potvrđuje i pitanje predsjednika Tuđmana, koje je odmah po dolasku na Medvedgrad 30. svibnja. uputio autorima projekta: »Vi ste znači došli do zaključka da nije bilo krova?« Na ovo logično pitanje odgovorio je kratko V. Bedenko: »Dulje ga nema, nego ga je bilo, a ne znamo točno kako je izgledao« (prema tonskom zapisu HTV). Projekt unutrašnjosti kule te uređenje muzejskog postava o hrvatskoj povijesti radi M. Hrčić. Iznimno težak zadatak, obzirom na zadanost prostora, zahtijevanu novu namjenu, nepostojanje jasnih, pismenih, pravodobnih, konzervatorskih smjernica i stavova Nadležnog zavoda te strogih postojećih građevinskih propisa, nastoji on riješiti s najvećim mogućim osjećajem i pažnjom za povijesno, cijelinu i detalje. Autor statike južne kule i palasa je Egon Lokošek.

⁴⁹ Izvođača radova GP Medimurje i njegove kooperante nesumnjivo djelomično opravdava neshvatljivo kratak rok, koji im je bio zadan i koji su oni i bili primorani prihvatiti. Južna kule visine 22 m podignuta je u nepuna dva mjeseca, a betonska ljevana jezgra kamenom je s vanjske strane obzidana za samo 14 dana, te objektivno izvođač radova nije mogao postići ni minimum zahtjevanje kvalitete. Takvi su rokovi općenito nedopustivi, budući da se unaprijed zna da će njihovo poštivanje morati biti na uštrb kvalitete, što se posebno ne može ničim opravdati kod radova na spomeniku kulture najviše kategorije. Skele s kule skinute su zbog svečanosti otvaranja spomenika prije nego su radovi na pročelju završeni. Do tada nisu ugrađeni kameni okviri otvora na istočnom pročelju, a otvor u prizemlju južnog pročelja nije ni otvoren, pa je, nadam se, samo privremeno na njegovom mjestu izidano lice zida. Također nije građevinski definiran posljednji kat (oblikovanje »urušenja« na mjestu bifora), a pročelja nisu fugirana. Nakon što su skinute skele, do izražaja su došle brojne greške. Uglovi kule nisu zidani pod visak i nisu pravocrtni nego se lome, uglovni su klesanci unutar opečne strukture pogrešno ugrađeni, istočno je pročelje naglašeno konveksno, II ugao kule izrazito je skošen, pa kula u pogledu sa sjevera dijeluje kao da je tordirana, a ni struktura lica zida ne odgovara izvornoj. Dok su lica izvornih struktura 13. st. bila izrazito ravna, rekonstruiran su pročelja kule uzazito neravna i kvrgava. Pogreška koja je nastala odmah s betoniranjem nosive jezgre kule (jezgra je pomaknuta prema jugu i zapadu oko 40 cm), onemogućava sada ostvarenje izvornih projektantovih zamisli, te se unutrašnjost preprojektirava i time znatno odstupa od kvalitetnijeg izvornog rješenja.

Također su opečni zidovi palasa građeni, a da nisu istodobno ugrađivane bifore i portal, što je ostavilo tragove na pročelju koje se ne namjerava zbuškati. 50 U sudenom 1994. izvedena je noćna rasvjeta medvedgradskih zidova. Osim što rasvjeta pogrešno samo točkasto osvjetljava zidove, oblik, veličina, raspored i položaj rasvjetnih okna u koja su smješteni reflektori otežava kretanje (u istočnom podgrađu postavljeni su točno po putu kojim se kreću

posjetioci, a pokriveni su rijetkom AB mrežom. No, vrhunac je njihovo postavljanje sa svake strane Oltara domovine, čime oblikom i veličinom konkuriraju samom spomeniku.

⁵¹ Pred kraj radova zaredao se je niz vrlo kritičkih članaka uglednih novinara i povijesničara umjetnosti: J. Babić, *Divovski neboder na Medvedgradu gradi se po naredbi s najvišeg mjesta*, Globus, 13. svibnja 1994., str. 46-49. – Z. Gall, *Frustracija nulte kategorije*, Slobodna Dalmacija, 16. svibnja 1994., str. 29. – J. Sarajlija, »Slučaj« Medvedgrad: spomenik i kronika zabrinjavajuće samovolje-Sloboda u luksuznom izdanju, Vjesnik, 18. svibnja 1994., str. 14. – Z. Gall, *Suze glede medvedgradskog mede*, Vjesnik, 20. svibnja 1994., str. 7. – Z. Maković, *Sprdnja od slobode*, Vijenac, 26. svibnja 1994., str. 1-2.

Da bi se smirila javnost, posebno uoči svečanosti Dana državnosti koji se približavao, napravljena je televizijska emisija koja je emitirana dva dana prije otvaranja spomenika i poslije je nekoliko puta ponovljena. U emisiji »Medvedgrad – Oltar domovine« svoje je mišljenje iznio, osim ovdje citiranih arhitekata, recenzenata i kipar Kuzma Kovačić:

Marina Matulović Dropulić: »Treba imati puno energije i treba biti hrabar. Ja mislim da smo svi to ovdje pokazali i tko god sada dođe na Medvedgrad i tko god će dalje dolaziti na Medvedgrad, vidjet će ono što smo željeli da vidi... Uputno je i ljudi pitaju da li je bilo pametno graditi ovdje ili negdje drugdje. Mi mislimo da spomenik treba biti tamo gdje možemo pokazati svima na svijetu da smo imali i da svoju povijest imamo i da mi predstavljamo nešto u toj Europi i u svijetu. Prema tome, spomenik sigurno na Medvedgradu – da. Jasno je da će vjerojatno još jedan spomenik trebati negdje napraviti za sve ove žrtve, za sve borce koji su pali za našu domovinu, ali to ćemo sigurno napraviti na nekoj drugoj lokaciji.

Isto tako, veliko je pitanje bilo zašto uopće na Medvedgradu sada raditi ove velike radove. Ne nalazimo se u vremenu kada imamo mnogo novca. To je točno, ali nešto treba napraviti. Mi se ne predajemo. Mi hoćemo pokazati svima da želimo ići naprijed, da možemo još uvijek, jest da nam je teško svima, ali da možemo i da ćemo nešto napraviti i da su novci koji su ovdje utrošeni, novci isključivo građana grada Zagreba i da su oni jedini ta sredstva izdvojili. Znači, nismo nikoga opteretili, nismo nikome ništa uzeli, željeli smo ovaj spomenik obnoviti i obnavljat ćemo ga dalje.«

Andro Mohorovićić: »Vrijeme i ljudi razaraju mnoga spomenička djela, tako da je došla ideja da bi se Medvedgrad restaurirao u određenom smislu kao simbol naše povijesti, našeg srednjovjekovlja i simbol jednog burga, utvrde, koji je iznad starog Zagreba, Kaptola i Gradeca bio vidljiv iz daleke perspektive. Principi restauracije polaze iz nekoliko utvrđenih početnih točaka: u prvom redu autentičnost izvornog oblika, ona se pronalazi i markira, arheološkim i stručnim konzervatorskim radovima. Kada je slika izvornoga do moguće mjere poznata, onda se jednom projektom aktivnošću nastoji restaurirati ono što se može znanstveno, konzervatorski apsolutno dokumentirati, a uz to se izvjesni elementi koji su potrebni iz tehničkih i drugih razloga, kompoziciono umecu, ali na način koji ne odudara od osnovnog izvornog oblika konstrukcije i stilске kategorije. Ja se nadam, a to nam garantira i autoritet kolega koji su konzervatori i arhitekti u samom radu, da će konačni rezultati biti vezani uz one maksime i konzervatorskog i arhitektonskog djelovanja, prema tome da će izvornost biti poštivana i adekvatno prezentirana.«

Ferdinand Meder: »Ja bih rekao da je Medvedgrad kao arheološki lokalitet i kao konzervatorski problem niz godina jedna velika tema naših restauratora i konzervatora i oni su, kao što je akademik Mohorovićić naglasio, nastojali restituirati one elemente za koje smo imali jedan niz nalaza i podataka i obnovili na taj način primjerice kapelu medvedgradske utvrde. I ta kapela doista je danas ušla u literaturu i povijest umjetnosti. Gotovo je nezamisliva naša povijest umjetnosti srednjovjekovnog razdoblja upravo bez tako tipološki karakterističnog jednog objekta. U tom smislu i ovaj nastavak kojim se nastoji obnoviti i ono što je u kasnijem vremenu bilo razoreno, kao što je primjerice južna kula ili dio palasa, kontinuitet je jednog nastojanja da se rekonstruiraju oni elementi za koje imamo u dovoljnoj mjeri pokazatelje. Pri tome treba voditi računa da je primjerice južna kula morala dobiti jedno učvršćenje, jednu konstrukciju koja bi i na ovom vrlo osjetljivom potresnom području mogla očuvati te arhitektonske elemente.«

Marijan Hrzić: »Na temelju analize fotodokumentacije i, naravno, arheoloških istraživanja koje je ovdje trajalo godinama i koje su radili kolege iz RZH Miletić i gospođa Fabris, oni su izradili i jedan izvrstan elaborat sa svim osnovnim karakteristikama izgleda južne kule. Taj elaborat i naše studije bile su zapravo ona dokumentacija koja je bila prezentirana recenzentima i gradilištu i po njoj je južna kula sada već pri završetku, bar ovih vanjskih dijelova uređenja. Dakle, možemo relativno mirno konstatirati da idemo u metodi isključivo da rekonstruiramo ono što je poznato. Sve ono što radimo, a mora se napraviti novo, pogotovo u unutrašnjosti, tu nećemo, striktno se bojimo, ići u bilo kakvo falsificiranje. Dakle, pokazat ćemo da je novo u teksturi materijala, u odabiru materijala i organizaciji prostora. I s unutrašnje strane obilježiti će se sve što je poznato, autentične visine katova itd. Ono što mislimo da ne bi trebalo napraviti, to je možda četverostrešni krov, da ili ne, krov je vjerojatno bio, ali neznamo kakav. Bojeći bilo kakve u tom smislu spekulacije, odustajemo od toga. S druge strane namjena kule je ta da se napravi jedna mala muzejska prezentacija karakterističnih dijelova hrvatske povijesti. To će uslijediti nakon što rekonstruiramo osnovne gabarite unutrašnjih i vanjskih dijelova kule. Meni se čini da se sada Zagrebu vraća nešto što možda stari zagrepčani u dijelovima

nose u svome sjećanju i vjerojatno velika osjetljivost javnosti proizlazi iz takve svetosti toga mjesta. Ja mislim da sve ono što smo radili u relativno kratkom roku, a uz veliki napor i uz dobru namjeru svih, zapravo nismo napravili veću grešku.«

Ante Vulin: »Ja sam u tom cijelom poslu, ako se to može reći, bio zadužen za palas. Posao tu nije bio tako kompliciran, jer je Restauratorski zavod Hrvatske izradio plan pročelja, fasade. Za razliku od kule, mi nismo imali tu fotodokumentaciju, međutim na temelju situacije koja je iskopana i na temelju ovih prekrasnih bifora, zaista možemo sa zadovoljstvom reći, da je taj cijeli grad izgledao bolje, nego što smo mi zamišljali i nego što su restauratori u svojim crtežima tokom zadnjih 100, 150 ili 200 godina pretpostavljali. Ovdje se radi o tom zapadnom palasu, koji će u donjem dijelu imati jedan javni prostor za publiku, a gore u prizemlju jedan salon gdje će Predsjednik države nakon predavanja počasti spomeniku, doći sa delegacijom ili predstavnicima drugih zemalja u salon... Mislim da je bilo veliko zadovoljstvo raditi u ekipi, jer radili smo vrlo ozbiljno, vrlo savjesno.«

Vladimir Bedenko: »Ja moram reći da je posao stravično težak bio, jer je to prvi primjer bio kod nas, zapravo da se s takvom ekipom i takvom investicijom ušlo u jednu obnovu. Kroz sve godine spomenici su bili uvijek zapostavljeni i za to se dobilo desetak milijuna na godinu pa do slijedeće godine polako raditi kamen po kamen. Kod dimenzije jednog Medvedgrada, to je nemoguće, kod roka koji je bio, to je apsolutno nemoguće. Međutim na taj način, bez takvog načina, teško da bi se vanjski opseg zida ikada do kraja iskopao ili bi se uspjelo ući u obnovu kule, koja je bila jedan specijalno teži zadatak, arhitektonsko, tehničko-konzervatorski... Beton je morao doći unutra, ona četiri metra zida što su zidana tradicionalnom tehnikom zidanja rekonstrukcije kule, popucala su radi lošeg temeljenja terena, kula jednostavno ne bi stajala, ona bi vjerojatno otišla kod laganog potresa, kao što se konačno u potresu i srušila i onda je Medvedgrad nestao sa vidljivog lica zemlje.«

Berislav Šerbecić: »Jedan veliki dio grada neće biti završen, nego će ostati kao zidine stare, što je dokaz da smo mi zapravo radili na onim stvarima koje su imale dokazni materijal, a sve ono što je bilo upitno, što se nije moglo dokazati, dalje će ostati kao ruševina, tako da je to ipak još jedan dokaz za jedan pošten i ozbiljan rad, da se nismo upuštali u ništa improvizirano da se radi. Kako je cijeli grad zapravo narastao na jednoj klisuri, taj cijeli grad imao je čitav niz vanjskih prostora, dvorišta, trgova, obodnih prostora uz zidove, zatim oko kula. To su sve prostori od kojih ni jedan nije ravan. To je sve zapravo pola na klisuri, pola izvan klisure. I ja bi sada spomenuo još jedan važan detalj. Mi smo na sreću našli na velikoj blizini kamenolom, od kojeg je cijeli ovaj grad prije napravljen, prema tome mi ga sada isto obnavljamo u istom kamenu od kojeg je nastao. A da ne kažem da je to čak pojeftinilo gradnju.«

U ovim izjavama danim pred televizijskim kamenama u najdelikatnijem trenutku neposredno pred otvaranje spomenika, mnogo je toga neprimjereno ugledu onih koji su ih izjavili. Tu mislim na one izraze iznenađenja u »otkrićima« da je »taj cijeli grad izgledao bolje, nego što smo mi zamišljali i nego što su restauratori u svojim crtežima tokom zadnjih 100, 150 ili 200 godina pretpostavljali«, ali su opasnije neke druge znatno teže krivotvorine. Uvjeravati gledateljstvo da je takav pristup radovima, a sve na temelju dotadašnjih iskustava, bio jedino moguć i time opravdan stručno, nije etički. Osim toga južna kula je temeljena neposredno na stijeni, prema tome što se načina temeljenja tiče to bilo je sasvim u redu. Problem je bio u lokalnom rasjedu koji prolazi ispod kule, a gdje se dodiruju slojevi konglomerata sa slojevima zelenog škriljevca. Na starijima se fotografijama jasno uočava da se pukotine ne pružaju od temelja. Na sjevernom pročelju nije bilo pukotina, a na istočnom se slaba pukotina pružala samo od prozora prvog kata prema vrhu kule. No i ta je pukotina vrlo slaba, posebno ako se prisjetimo da je od gradnje kule pa do njezinog snimanja prošlo 650 godina, a od toga kula je skoro 300 godina bila bez krova. Dakle tradicionalna tehnologija građenja, ako bi bili jednako kvalitetni kao oni nekada, omogućila bi da kula proživi bar sedam sljedećih stoljeća. Treba napomenuti da kula nije stradala u potresu, da je ona, iako teško oštećena tijekom stoljeća kada je bila bez krova, preživjela potres 1880. bez novih oštećenja.

Jednako tako, ne stoji samohvala da »smo na sreću našli na velikoj blizini kamenolom... to je čak pojeftinilo gradnju.« Stari medvedgradski kamenolom u kojem se vadio pločasti vapnenac za gradnju obrambenih zidova i kula ponovno je aktivirao Restauratorski zavod Hrvatske 1987. (projektant Josip Pečina). Znatan dio sredstava dodijeljenih 1990. za konzervatorsko-restauratorske radove utrošili smo za uređenje kamenoloma. Dokumentaciju o kamenolomu na zahtjev nadležnog zavoda predali smo 1993. novom izvođaču radova.

Nekoliko dana ranije u TV emisiji Kulturni krajolik, a na temu Politika i umjetnost (25. svibnja 1994.), Bedenko je iznio slijedeće mišljenje: »Zapravo je politika ušla unutra kao predsjednička odluka da se na Medvedgradu podigne spomenik... Odluka o spomeniku hrvatskoj slobodi je politička, a ne arhitektonska, konzervatorska ili umjetnička odluka. Ja osobno, meni je draže da je investicija išla u obnovu spomenika, gdje je sam spomenik mali dio toga, nego da su se novci za spomenik potrošili za jedan ogromni spomenik. Jer ta obnova bi vjerojatno, da toga nije bilo, trajala 15, 20 ili više godina, a pitanje da li bi kula kao jedan tehnički, tehnološki izvanredno težak zadatak, koji ne možete 3 metra na godinu, da li bi se ikada sagradila.«

⁵² V. Kusin, *Medvedgrad na oltaru domovine*, Vjesnik, 27. veljače 1992., str. 9.

projekta, pa je na kraju ovom uratku dao ime Oltar domovine na Medvedgradu.⁵³

Novi službeni naziv, koji je obznanjen nepunih mjesec dana prije svečanog otvaranja, izazvao je nove negativne reakcije, a bio je vjerojatno ključni razlog zbog kojeg crkva nije željela blagosloviti čin paljenja vječne vatre na spomeniku, kod kojeg je i bez tog imena, pre- više toga spornog.⁵⁴

Središnja svečanost povodom dana državnosti 1994. održana je 30. svibnja na Medvedgradu. Tom je prigodom predsjednik Republike Franjo Tuđman upalio vječnu vatru na spomeniku hrvatskoj slobodi – Oltaru domovine na Medvedgradu.⁵⁵ Već 1. lipnja položio je vjenac na Oltar domovine prvi strani državnik, predsjednik Federacije Bosne i Hercegovine Krešimir Zubak.⁵⁶ Nedugo nakon toga predsjednik Tuđman predao je odličja i pohvale svima zaslužnima za izvršene radove na Medvedgradu. Odličja »Danice Hrvatske« dobili su kipar Kuzma Kovačić te dva političara, gradonačelnik Zagreba Branko Mikšić i njegova zamjenica i voditelj projekta Marina Matulović Droupić. Ostalih 20 pojedinaca (od toga 2 konzervatora) i 5 javnih poduzeća koja su bila uključena u radove, predsjednik je pohvalio »za iznimne zasluge, stvaralački doprinos i radne napore«. Uz javna poduzeća, suizvođače radova, »Zrinjevac«, »Čistoću«, »Velkom«, »Kanalizaciju« i »Zagrebačku vodoprivredu«, pohvalu predsjednika primio je i Restauratorski zavod Hrvatske.⁵⁷

Na pitanje »Što mislite o Medvedgradu?« – Stipe Mesić je odgovorio: »Kad je riječ o Medvedgradu, neka odgovori struka.«⁵⁸ To je dobar odgovor jednog političara, posebno ako ga usporedimo s nekim drugim izjavama.⁵⁹

Struka je u slučaju Medvedgrada marginalizirana, ona, zbog znanog nam razloga, nema snage da se odupre toj marginalizaciji. Konačno, što tu može struka, kada nije pomogao izuzetno sretan raspored »zvijezda« u medvedgradskom horoskopu. U doba posljednjih »dogadanja Medvedgrada«, što se nastavljaju s izgledom da ne budu ništa manje zanimljiva od onih koje je opisao Kukuljević u knjizi pod istoimenim naslovom, ministrica kulture je arheolog, njezina dva pomoćnika su arheolozi, što više jedan od njih je i dugogodišnji konzervator. Jedno od najvažnijih mjesta u državnom aparatu u vrijeme kada je donesena odluka o novoj namjeni, a i sada, zauzima istaknut povijesničar umjetnosti, a ranije i uvaženi član Instituta za povijest umjetnosti.

Medvedgrad je trebao biti odgovarajuće prezentirani srednjovjekovni plemićki grad, u kojem bi posjetitelji, kao i do sada, mirno, potpuno slobodno i opušteno mogli obilaziti sve njegove dijelove i prostore, a bez sadašnjeg danonoćnog prisustva strogih vojnika Prvog gardijskog zdruga, koji osiguravaju Oltar domovine i Medvedgrad. Jedino tako mogli bi posjetitelji makar djelomično doživjeti ozračje davnih medvedgradskih vremena, upoznati visoke vrijednosti njegove arhitekture i dijelom spoznati način na koji se nekada živjelo u njemu. Umjesto optimalnog rješenja ranije predviđene i dijelom ostvarene nove namjene Med-

⁵³ Vidi bilj. 35.

Nepostojanje jasne misli vodilje kroz čitavo razdoblje realizacije ovog projekta ogledava se u spomeniku i njegovu nazivu. Kada je kiparima zadan zadatak za izradu prijedloga, radni je naziv bio – »memorijalno obilježje hrvatskoj slobodi« (E. Cvetkova, *Šest autora – šest rješenja*, Večernji list, 14. kolovoza 1993., str. 40). Na samom početku, to je bio prijedlog za »spomenik svim palima za Hrvatsku« (vidi bilj. 2). I kasnije se s nazivima vrludalo, da bi na kraju, nakon što je spomenik napravljen, on postao Oltar domovine na Medvedgradu.

Što je oltar? Oltar je »povišeno mjesto sazdano od kamena, drva ili zemlje na kome se prinosi žrtva bogovima ili Bogu. U hrvatskom se jeziku ustalila riječ žrtvenik. Poznaju ga sve religije koje u svom kultu imaju žrtvu.« – Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb, 1979., 434.

⁵⁴ Informativna kršćanska agencija (IKA) objavila je 20. svibnja 1994. kratko priopćenje: »U svezi s različitim napisima o »Spomeniku hrvatskoj slobodi« u sklopu obnovljenog Medvedgrada, koji bi navodno trebao imati i neko sakralno značenje, nadležna crkvena vlast priopćuje da crkveni predstavnici neće sudjelovati u otvaranju tog zdanja, niti će tom prilikom biti obavljen ikakav crkveni obred blagoslova.« – Vjesnik, 20. svibnja 1994., str. 2. Da su za takav stav crkve postojali ozbiljni razlozi, dovoljno se prisjetiti blagoslova paljenja vatre u pećima neke slavonske šećerane, a što smo imali prilike prije toga vidjeti na televiziji. Zagrebački nadbiskup, kardinal Franjo Kuharić, bio je prisutan na Medvedgradu u pratnji papinskog nuncija msgr. Giulia Einaudia, ali u građanskom odijelu, a ne svećeničkom habitu.

O tome je predsjednik Tuđman neposredno uoči Dana državnosti izjavio slijedeće: »Pa vi u informativnim podacima dajete kojekakva priopćenja. Koliko ja znam, kardinal Kuharić, kao predsjednik biskupske konferencije, bit će prisutan tome činu i prema tome, to su opet špekulacije o nekakvom sukobu između crkve i države. Mislim da je došlo do nesporazuma, da su neki crkveni ljudi možda shvatili da taj spomenik ne bi trebali nazvati oltarom hrvatske domovine, jer da je oltar samo za crkvu...«

Međutim to nije točno – mi smo prije svega željeli jedno mjesto na kojem će se odati počast svima koji su živjeli i umirali za Hrvatsku, a to nije spomenik u klasičnom smislu. Vi svašta dopuštate da se piše, to je sramota. Mi smo ne samo Medvedgrad spasili i to u najautentičnijem smislu, što se do sada znalo, priveli svrsi i u tom sklopu na elementima hrvatskog grba stvorili jedno mjesto gdje će se dati počast hrvatskoj domovini, svi strani državnici, strane delegacije... Smatrali smo da je najpovoljniji naziv upravo to – Oltar hrvatske domovine. Razmišljali smo i o oltaru hrvatske slobode, odlučili smo se na kraju, u širem krugu intelektualnom, političkom razmatranju toga, za oltar hrvatske domovine i možda su, znači, neki mislili da je to samo oltar, a nije. Imate u Rimu i negdje drugdje isto tako oltar, ne znam kako se na talijanski zove oltar, pro patria, ima sličnih naziva.

Mi ćemo se posebno dogovoriti da li treba posvećenje ili ne, to nije pitanje samim time što će vrhovni crkveni poglavar biti prisutan. Vidjet ćete da će to biti jedinstven spomenik, da vratimo taj Medvedgrad, za koji ne zanaju ništa što je bilo od 13. do 15. stoljeća, kakav je zapravo bio. A to što pišu o betonskom nosaču, pa svuda u svijetu kada se nešto obnavlja, onda se stavlja iznutra beton i takva armatura da bi mogao izdržati potres, a izvana se oblaće

vedgrada – ležernog kretanja posjetitelja svim njegovim prostorima, veselog, ponekada i nesmetano bučnog druženja u njegovim podrumima, uz krepku hranu i piće, osvjetljeni u večernjim satima tek svijetlom baklji ili vatrom kamina i duhovnog smirivanja u podnevnoj nedjeljnoj Svetoj misi u medvedgradskoj kapeli, sada se nudi nešto drugo, a ničim primjereno ovom plemićkom gradu. Na prostoru čitavog južnog podgrada, vojnici zahtjevaju krajnje disciplinirano ponašanje, ne dozvoljavaju iskorak izvan popločenog puta na zatravnjenu površinu oko spomenika, a od kuda se pruža jedan od zanimljivijih pogleda na južnu kulu. Kat pa-

lasa koji je najreprezentativniji prostor, ranije predviđen za muzejski postav, sada i ubuduće će biti zatvoren posjetiteljima.⁶⁰ A u podrumu koji se raskošno osvjetljava električnom rasvjetom,⁶¹ dominiraju, umjesto bačava s vinom, hladnjaci i ostala kuhinjska oprema, a u tijeku je izrada novog namještaja i šanka, sve namjenjeno uobičajenoj ponudi u standardiziranoj ambalaži. Time se gubi svaka razlika između medvedgradskog podruma i bilo koje druge ugostiteljske radnje, na bilo kojem drugom mjestu, a mi smo upravo to nastojali izbjeći.

»Memorijalno obilježje hrvatskoj slobodi« (to je bio radni naziv kada je dan zadatak kiparima) svakako je trebalo podići, ali nikako ne na Medvedgradu, nego na primjerenijem mjestu za takav spomenik. To drugo, primjerenije mjesto, stavljalo bi pred umjetnike manje ograničenja, nego što to nameće koncentrirana povijesna struktura srednjovjekovnog plemićkog grada. A kada je već imperativno uguran u prostor Medvedgrada, trebalo ga je bolje smjestiti unutar grada. Međutim, uguran je na najgore mjesto: smjestilo ga se na najnižu točku grada, odmah iza ugla južne kule, gdje se kroz čitavu povijest, sve do naših dana – znamo što radilo. Tražio se kompromis, a kompromisa ne smije biti kada je u pitanju hrvatska sloboda, ali jednako tako ni njezino spomen obilježje. Svatko može sam prosuditi koliko je prisutna ideja Slobode u nečemu, što na prvi pogled podsjeća prije na grupu stečaka ili pak nešto slično tome, nego na uzvišenu ideju Slobode (sl. 25-27).⁶² Sve postaje još dvojbenije, ako se prisjetimo izjave voditelja projekta o potrebi gradnje još jednog spomenika za sve žrtve rata, za borce koji su pali za domovinu, »ali to ćemo napraviti na nekoj drugoj lokaciji«.⁶³

Nikada u povijesti hrvatskog konzervatorstva, od sredine prošlog stoljeća pa do naših dana, nije nekom spomeniku kulture, posebno ne arheološkom spomeniku, posvećena takva medijska pažnja, nije u njega utrošena tolika količina financijskih sredstava, uz takvu potporu svih državnih službi i najviših državnih dužnosnika, kao što je to bio slučaj s posljednjim radovima na Medvedgradu. U toj je godini u spomenute radove utrošeno dvostruko više sredstava, nego u sve ostale spomenike u Hrvatskoj. O tome kako se već danas shvaća Medvedgrad, govori nam naslov već spomenute TV-emisije: Ne »Medvedgrad-srednjovjekovni plemićki grad« ili barem »Oltar domovine na Medvedgradu«, nego »Medvedgrad–Oltar domovine«. Do-

u autentičnoj izvedbi. To će biti svojevrsan spomenik s lijepim pogledom na glavni grad i za Zagrepčane i za svijet, jedno uspješno rješenje, a s daleko manje sredstava privedeno svrsi nego se govori, i nema tu nikakvih rezidencija.« – Razgovor predsjednika Tuđmana s urednicima hrvatskih listova i Hine u povodu Dana državnosti, *Vjesnik*, 28., 29. i 30. svibnja 1994., str. 5.

⁵⁵ *Hrvatska odala počast svojim junacima palim za domovinu*, *Vjesnik*, 31. svibnja 1994., str. 1-2.

⁵⁶ *Vjesnik*, 2. lipnja 1994., str. 2.

⁵⁷ *Vjesnik*, 12. lipnja 1994., str. 48. – Jedini je, kao što sam spomenuo, R. Ivančević odbio pohvalu u iscrpnom kritičkom članku »Zahvala na pohvali«, *Vijenac* br. 14/II, 7. srpnja. 1994., str. 3-5.

⁵⁸ *Vjesnik*, 17. svibnja 1994., str. 2.

⁵⁹ Tu prije svega mislim na izjavu vijećnika Gradske skupštine Tome Jakusa, koji je nakon organiziranog posjeta radilištu izjavio: »Ovdje sam prvi put. Kao povijesničar, Medvedgrad sam zamišljao puno većim. Usporedbe radi, po Dalmaciji skoro svako selo ima takav lokalitet. Drago mi je da se uređuje, posebno da se neće ići u eskuzivitet, jer za to imamo Esplanadu i Intercontinental« – *Komunalni vjesnik*, 29. travnja 1994. str. 6.

⁶⁰ Trebalo bi sada razmišljati makar o tome da se taj prostor u budućnosti višenamjenski koristi, dakle i za muzejski postav, gdje bi se po potrebi mogao prirediti, ako zatreba i koktel za visokog stranog gosta.

⁶¹ Da bi se provukla električna instalacija, masivni je hrastov tram probušen na četiri mjesta. Kroz daščani podgled na dvadesetak mjesta također je već spuštena žica za električna rasvjetna tijela. Podsjećam da smo mi predvidjeli samo rasvjetu bakljama, uljanicama i svijećama, te na činjenicu da svijetlo oblikuje i definira prostor.

⁶² Zanimljiva je podudarnost između rješenja Oltara domovine i pitanja koja je postavio Boris Magaš 19. veljače 1992. na drugom sastanku s konzervatorima: »Što mislite o Carlu Scarpi?« i »Što mislite o Scarpi na Medvedgradu?«. Razumljivo da između ova dva pitanja i realizacije Oltara domovine nema nikakve neposredne veze, no Kovačićevo rješenje neodoljivo podsjeća na Scarpovo oblikovanje smještaja Murerove Ranjene partizanke iz 1968 (sl. 28).

Scarpa je dobio zadatak da oblikuje postolje i postavi Murerovu skulpturu. Mijenja prvobitnu namjeru da spomenik bude postavljen na križanju via Garibaldi i Riva dei sette martiri te ga postavlja na kraju lagune, blizu Giardini di Castello. Skulpturu stavlja na plutajuću platformu, oko nje raspoređuje betonske blokove pokrivene istarskim kamenom, različitih visina, čime pod utjecajem plime i oseke postiže stalan dinamičan odnos između skulpture, mora i blokova koji ju okružuju. Dakle, on biježi iz čvrste urbane strukture koja mu nameće nesumnjivo niz ograničenja, te skulpturu stavlja na rub lagune, koja mu pruža najviše slobode, što on u najvećoj mjeri iskorištava. Na žalost projekt nikada nije do kraja ostvaren. – F. Dal Co - G. Mazzariol: *Carlo Scarpa - The complete works*, Milano, 1987., str. 132.

⁶³ M. Matulović Dropulić u TV emisiji »Medvedgrad – Oltar domovine«, 28. svibnja 1994. Ova je namjera prvi put javno iznesena u opširnom razgovoru Vesne Kusin s voditeljicom projekta godinu dana ranije. Razgovor je posebno zanimljiv ako usporedimo ono što je u njemu rečeno s ostvarenim. – *Diskretni simbol slobode*, *Vjesnik*, 29. svibnja 1993., str. 26 i 39.

godilo se ono što smo znali da će se dogoditi i čega smo se bojali – Medvedgrad je izgubio svoj identitet, pretvorivši se u paspartu novom spomeniku.⁶⁴ Ipak o tome kako je prihvaćen »novi« Medvedgrad, možda najobjektivnije govori anketa »Kulturni događaj 1994. godine u Hrvatskoj«, koju su proveli novinari »Vjesnika«, najuglednijeg političkog dnevnika u Hrvatskoj. Od anketiranih točno stotinu uglednih političkih, prosvjetnih, kulturnih i gospodarskih djelatnika, nitko se nije sjetio Medvedgrada, pa čak ni novi ministar kulture, čije se ganutosti do suza na svečanom otvaranju Oltara domovine svi dobro sjećamo.⁶⁵

Što je – tu je, Medvedgrad se dogodio, a naslućuje se da će se i dalje događati. Treba nastojati da se dalje ne događaju neki novi Medvedgradi.⁶⁶ Ipak izgleda da će nam se događati. Nude se već usluge projektiranja na drugim značajnim spomenicima kulture, pri čemu se poziva na Medvedgrad kao model.⁶⁷ Medvedgrad jest model – ali model kako se ne smije raditi, a još manje ponašati.

Epilog – Medvedgrad šest godina poslije

Glupost se zaogrnila dostojanstvom i pozivima, zvanjima i činovima, glupost nosi zlatne lance lordmajorske i zvekeče ostrugama i kadionicama, glupost nosi cilindar na svojoj veleučenoj glavi, a ta je cilindarska glupost elemenat što sam ga proučio prilično pomno jer sam među tim cilindrijcima imao čast i sreću proživjeti čitav svoj jedan maleni, neznatni život skromnog građanskog lica, toliko skromnog, te se rasplinuo gotovo do nevidljivosti.

M. Krleža, *Na rubu pameti* (1938.)

Gradski zavod za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode okupio je na Medvedgradu sunčanog jesenskog prijepodneva, 24. listopada 2000. osam predstavnika iz nekoliko institucija, s namjerom da se započne dogovor o smjeru daljih radova i načinu njegovog budućeg funkcioniranja⁶⁸. Posljednji, sličan sastanak bio je sazvan 1993. što se u međuvremenu događalo s Medvedgradom, od Dana državnosti 1994. do tog listopada dana 2000?

Izbornim promjenama koje su nastupile početkom siječnja 2000. godine, došlo je i do promjene odnosa politike prema Medvedgradu. Ako se prisjetimo obećanja o cijeni i rokovima dovršetka radova koja su

davana uoči početka i za vrijeme radova 1992-1994, do tih je promjena ipak došlo nešto ranije. Intenzitet početnih radova i silna energija i koja je utrošena u radove do svečanog otvaranja »Oltara domovine« na Dan državnosti 1994. ubrzo su nakon toga naglo splasnuli i nestali. U godinama koje su uslijedile na Medvedgradu se vrlo malo radilo, a i to malo bilo je uglavnom pogrešno. Što više, prostori Medvedgrada nisu se ni održavali na onakav način kakav bi morali očekivati obzirom na njegovu novu protokolarnu državnu funkciju. Već prije spomenutih političkih promjena dijelom su propale instalacije noćne rasvjete, unutar grada i oko grada ostao je razbacan dio građevinskog materijala i opreme, posebno unutar gradske grabe. Zbog boljeg noćnog nadzora na zidove su postavljeni reflektori, a da se prigodom njihovog postavljanja nije ni pokušalo ukloniti raslinje koje se na tim i mnogim drugim mjestima razvijalo iz lica i kruništa zidova. Zimi su uz obrambeni zid postavljene standardne stražarske kućice, kakve stoje uz vojne objekte, a ljeti je hladnjak sa sladoledom postavljen u dvorištu. Nakon što se odustalo od jarbola za zastavu na južnoj kuli, u skladnom malom sjevernom dvorištu betonirana je visoka baza na koju je postavljen plastični jarbol, koji je pod naletima vjetra uporno pucao, nakon čega njegovi slomljeni dijelovi nisu odvoženi, nego su ugura-

⁶⁴ Nakon svečanog otvaranja Oltara domovine na Medvedgradu, uslijedilo je u javnim glasilima još nekoliko osvrti, pretežno povijesničara umjetnosti: V. Kusin, *Stručnjaci različito o Medvedgradu*, Vjesnik, 4. lipnja 1994., str. 15. – Z. Maković, *Buba u jantaru*, Vjenac, 9. lipnja 1994., str. 3. – D. Jović, *Od kazana do oltara*, Feral Tribun, 13. lipnja 1994., str. 16-17. – S. Knežević, *Kula u zraku*, Euromagazin, 10. lipnja 1994., str. 31-33. – Razgovor s Zvonkom Makovićem, *Povratak barbaroga*, Arkzin, 10. lipnja 1994., str. 4-5. – Ž. Laszlo, *Kamo ide zaštititi spomenika kulture?*, Vijenac, 21. srpnja 1994., str. 3-4.

⁶⁵ Vjesnikova anketa Kulturni događaj 1994. u Hrvatskoj: *Papa, Sveti trag i obnova osiječkog HNK*, Vjesnik, 30. prosinca 1994., str. 40-43.

⁶⁶ Događat će se sve dotle, dok će se između ostalog, sastavi »stručnih« tijela za rješavanje ovakvih osjetljivih i principijelnih konzervatorskih problema birati po položajnoj (direktorskoj), a ne stručnoj hijerarhiji ljudi upućenih u određeni problem, dakle dok će se ta tijela formirati prema očekivanoj (zahtjevanoj) »kooperativnosti«, a ne stvarnoj kompetentnosti (vidi bilj. 34.).

⁶⁷ Prijedlog Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu za suradnju na poslovima revitalizacije gradske tvrđe koji je upućen Gradskom poglavarstvu Slavenskog Broda u studenom 1993.

⁶⁸ Točke sastanka bile su: 1. Obilazak Medvedgrada. 2. Razmatranje o nastavku arheoloških istraživanja, konzervatorsko-resturatorskih radova i konzervatorske prezentacije Medvedgrada kao kulturnog dobra. 3. Razmatranje mogućnosti buduće namjene Medvedgrada kao muzejsko-izložbenog i povremenog scenskog prostora te turističke i izletničke destinacije u sklopu turističke ponude Zagreba.

Pozvani su bili: Miljenko Domjan, pomoćnik ministra kulture, Zlatko Uzelac, pomoćnik ministra prostornog uređenja i zaštite okoliša, Ferdinand Meder, ravnatelj HRZ, Drago Miletić, HRZ, Vinko Ivić, ravnatelj Muzeja grada Zagreba, Ivo Maroević, sveučilišni profesor, Dragutin Palašek, predstojnik Gradskog ureda za kulturu i Mario Zmajević iz Turističke zajednice grada Zagreba. Od

vani u neke zidne otvore, a rezervni su jarboli spremno čekali pripremljeni za postavljanje ovješeni na susjedno pročelje kule. Održavana je samo površina najužeg dijela Medvedgrada, koji je bio neposredno u funkciji Oltara domovine, dok na ostalim dijelovima nije čak ni trava košena, niti je uklanjano nisko samoniklo grmlje. Ugostitelj kojem je iznajmljen južni i srednji podrum, bez suglasnosti se proširio kuhinjom i na sjeverni, po stropnom je gredniku južnog i sjevernog podruma razvukao instalacije, postavio brojne »špar« sijalice i unutrašnjost »opremio« namještajem prema vlastitom izboru. Zbog želje za što većim profitom, a ne mareći uopće za nekada najbrojniju kategoriju posjetitelja – planinare, on je pomoću naka-radne stijene od pleksija, smještenom unutar arkadnih otvora zimi zagradio srednji podrum s otvorenim kaminom. Jednako je tako samoinicijativno na nedopustiv način osvijetlio unutrašnjost kapele, dok istodobno nitko nije mario za razbijena vitražna stakla na prozorima kapele i zaštitu njezinog šindrenog pokrova. Ni do danas u kapeli nisu obnovljene nekada redovite nedjeljne mise. Osim podruma svi su ostali zatvoreni prostori ostali bez namjene, pa posjetitelj nije na samom Medvedgradu mogao dobiti o njemu nikakvu informaciju.

Južna kula nije kroz slijedećih pet godina ni u jednoj

strane domaćina sastanka sudjelovali su pročelnica zavoda Doris Kažimir i zamjenik pročelnika Silvije Novak.

⁶⁹ U razdoblju koje je slijedilo nakon završetka rata učestala su brojna samoubojstva posebno nezadovoljnih branitelja, koji su samospaljivanjem i bombama ponekada i na javnim mjestima oduzimali sebi život. Pretpostavilo se da bi skokom s vidikovca južne kule polaganje života na Oltar domovine bio izazov za mnoge od njih.

⁷⁰ Tako npr. generalni direktor HTV položio je vjenac povodom 70-godišnjice radija i 40 godišnjice televizije, a Zrinko Tutić priredio je malu modnu reviju na kojoj su prikazani modeli koje će naši predstavnici nositi na flEurosongu« u Oslu. Večernji list, 11. svibnja 1996.

⁷¹ Večernji list, 9. ožujka 1997.

⁷² Ulaz slobodan, ali nikoga nema, Novi list, 10. rujna 1998. – *Nikoga nije briga za Medvedgrad*, Jutarnji list, 21. kolovoza 1999.

⁷³ Grednik je nerazumno predimenzioniran, a površina je glatka, piljena. Radovi su izvedeni u studenom i prosincu 1998., dakle u doba kada se ova vrsta radova zbog vremenskih uvjeta ne može izvoditi. Kada sam prvi puta vidio grednik, čitav njegov pogled bio je prekriven debelim slojem leda. Posljedica je da je danas čitava njegova površina prekrivena gljivicama i on je već znatnim dijelom istrunuo.

ožujka 2001.

⁷⁴ *Velesposlanici neće morati nositi vijence na Medvedgrad*, Večernji list, 31. ožujka 2001.

⁷⁵ *Grad preuzima Medvedgrad i uklanja vojsku*, Večernji list, 20. travnja 2000, str. 13. – Kregar: *Medvedgrad ćemo pretvoriti u kulturni objekt i svečano civilno mjesto*, Vjesnik, 20. travnja 2000., str. 32.

⁷⁶ Na sjednici Gradske skupštine 6. studenog 2000. pitanja su postavili zastupnik Ljubomir Antić i zastupnica Vera Stanić, a na pitanja je odgovorio gradonačelnik Milan Bandić.

prigodi bila otvorena javnosti. S jedne je strane razlog tome bio niz tehničkih propusta nastalih nedopustivom brzinom gradnje, pa je kula usprkos uzastopnim intervencijama stalno prokišnjavala. Drugi je razlog bio nedvojbeno strah od lako predvidivih teških incidenata⁶⁹. Jednako je tako stalno prokišnjavalo u rezidencijalne prostore kata palasa, koji se koristio jedino u rijetkim trenucima upisivanja u knjigu dojmova, redovito jedino za blagdan Svih Svetih, a ostalih je takvih prigoda, posebno posjeta stranih državnika, bilo vrlo malo zbog opće političke izoliranosti zemlje. Znatno se više Medvedgrad koristio u neke druge prigode, najčešće polaganja vijenaca različitih izaslanstva vodeće političke stranke i državnim protokolom uvjetovanog polaganja vijenaca stranih veleposlanika prije predaje vjerodajnica, ali i u nekim sasvim neočekivanim situacijama.⁷⁰

U izbornom programu tada vladajuće političke stranke 1997. godine pod motom »Zagreb kakav želimo i možemo imati« navedena je među ostalim akcijama i rekonstrukcija istočnog palasa i sjeverne kule⁷¹. Povremeno novine pišu o slabom posjetu Medvedgradu⁷², gdje se malo toga događa, usprkos ranijim obećanjima i izuzetno ambicioznim planovima. Ako zbog zadanih ekstremno kratkih rokova možemo naći dio opravdanja za tako nisku zanatsku kvalitetu radova izvedenih prije svečanog otvaranja Oltara domovine 1994., za jednako tako nisku kvalitetu radova izvedenih nakon toga nema nikakva opravdanja. Tu se misli na radove dijelomične rekonstrukcije vanjskog obrambenog zida i izvedbu drvenog grednika u istočnom krilu palasa.⁷³

Promjenom vlasti 2000. s Medvedgrada se uklanja državni protokol⁷⁴. Ubrzo vladin povjerenik za Grad Zagreb Josip Kregar obilazi Medvedgrad s predstavnicima Gradskog zavoda za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode, i tom prigodom javnost upoznaje s nekim već donesenim »načelnim odlukama«.⁷⁵ Brigu o Medvedgradu konačno je preuzela Gradska skupština od Hrvatske vojske 1. kolovoza 2000., nakon čega oporbni zastupnici u Gradskoj skupštini postavljaju pitanja o daljnjoj sudbini Medvedgrada.⁷⁶

Nastavak politizacije Medvedgrada najbolje je došao do izražaja nešto ranije u jednoj televizijskoj emisiji. u kojoj je svoje mišljenje o budućnosti Medvedgrada iznio i ministar kulture Antun Vujčić: »Ono što mi istinski želimo da učinimo, spomenik je domovinskom ratu i tom razdoblju domovinskog rata. Pokrenuli smo osnovne radnje u vezi s time, one počinju vrlo izdaleka,

jer mi ne želimo da nam se dogodi, da imamo diskusije, kada već nešto krene. Prema tome sve će se odvijati pred licem javnosti i sve će se odvijati u kontekstu traženja mišljenja struke.

Mislim da ćemo morati ići na jednu široku raspravu, od toga koje sve sadržaje dati, ali u svakom slučaju, u toj raspravi, ne bi se smjeli vraćati na pitanja, koja sada kada su već prošla, nisu konstruktivna pitanja. Dakle, mislim da treba ostati to što jest tamo, mislim da treba sadržaje dopuniti, eventualno konzervatorski popraviti ono što još nije dovršeno, a u svakom slučaju o tome treba brinuti. « U istoj je emisiji autor spomenika Kuzma Kovačić izjavio: »Spomenik sam zamislio baš tako da bude na tom mjestu, na toj zemlji, na tom zraku, s tim pogledom na Hrvatsku, to je moja autorska zamisao i pravo. Dakle, kao autor imam određena zakonska prava. Ukoliko bi netko htio, makar i najnježnije pomicati taj spomenik, trebao bi o tome najprije pitati mene, pa bio to vlasnik grad Zagreb, predsjednik države i ne znam tko o tome odlučivao. I ukoliko to ne bi učinio, taj bi se zapravo pred javnosti potvrdio kao kriminalac. Ja vjerujem da to narod neće dopustiti, da se taj simbol hrvatske slobode i državnosti, slobode koja je ostvarena pod vodstvom slavnoga doktora Tuđmana, da se uništi«. Prilog je zaključen emotivnim mišljenjem povjesničara umjetnosti i likovnog kritičara Zvonka Makovića: »Neka to ostane, neka to trune, neka to bude mjesto gdje se vidi mrak Tuđmanova doba.«⁷⁷

Konačno Gradsko poglavarstvo Grada Zagreba na svojoj 35. sjednici 11. siječnja 2001. donosi »*Zaključak o namjeni i uporabi srednjovjekovnog plemićkog grada Medvedgrada*«⁷⁸ koji potpisuje gradonačelnik Milan Bandić, nakon čega je organiziran okrugli stol »Medvedgrad – revitalizacija srednjovjekovnog plemićkog grada«,⁷⁹ sa svrhom demokratizacije ili stručne legalizacije već donešenih političkih odluka. Iako su političari inicirali okrugli stol, nitko se od njih nije na njemu pojavio, znajući da su na kraju oni, ti, koji određuju osnovna pravila igre.

Iz slijeda događaja i iz načina ponašanja jasno se razabire da se malo toga promjenilo, politika je opet bila ta koja je donijela bitnu odluku o sudbini Medvedgrada i Oltara domovine. Bez vječnog plamena i nekih u izvornoj ideji i ostvarenju bitnih staklenih dijelova spomenika, koje pod novim uvjetima nije nikako moguće sačuvati, i k tome bez zadaće kojoj je bio namjenjen, istom odlukom Kovačićev spomenik postaje torzo – spomenik politici jednog razdoblja koje još

traje. Ponašajući se prema onoj »ne talasaj« politika je inaugurirala stanje koje će u budućnosti biti generator novih medvedgradskih nesporazuma, ali i konflikata.⁸⁰ Medvedgrad ostaje spomenik u koji je u jednom vrlo kratkom razdoblju uloženo do sada najviše sredstava⁸¹, u koji se u najvećoj mogućoj mjeri uplela politika i koji je najvipe uznemirio javnost, pri čemu je struka izgubila sav preostali kredibilitet.

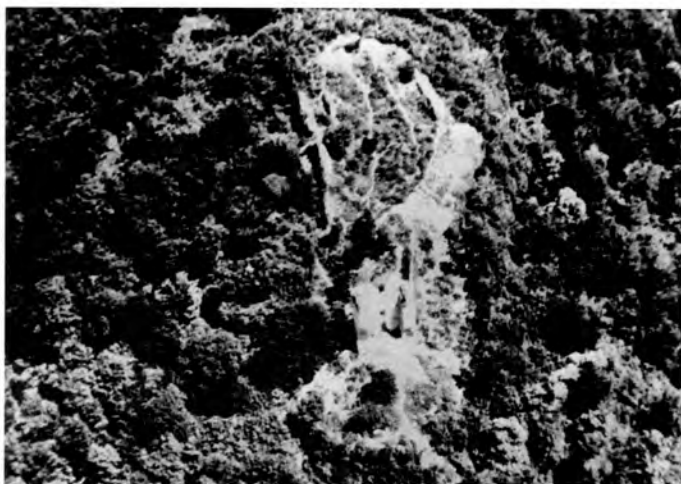
⁷⁷ Hrvatska televizija, *Ekran bez okvira*, 12. listopada 2000.

⁷⁸ Zaključci su slijedeći:

1. Određuje se primarno muzejska namjena plemićkog grada Medvedgrada.
 2. Određuje se da će se unutar cjelovitog programa revitalizacije plemićkog grada Medvedgrada osigurati sanacija i redovito održavanje skulpture Kuzme Kovačića.
 3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode i Gradski ured za kulturu zadužuju se, da u roku od 30 dana uz konzultacije sa stručnjacima u cilju ostvarivanja predloženih namjena utvrdi projektne zadatke sanacije i nastavke restauratorskih i arheoloških radova s terminskim i financijskim planom.
 4. Muzej grada Zagreba određuje se za izvršitelja muzeološke i izložbene namjene na Medvedgradu uz obvezu izrade programa korištenja vodeći pritom računa o spomeničkim vrijednostima Medvedgrada, potrebama stalne skrbi, a posebno dostupnosti građanima uz suradnju s Gradskim zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode sukladno projektnim zadacima iz 3. točke ovog Zaključka.
 5. Prateći sadržaji biti će ugostiteljstvo, turistička djelatnost i ljetna pozornica za kazališno-scenske predstave.
 6. Turistička zajednica Grada Zagreba i Gradski ured za kulturu zadužuju se, da u suradnji s Muzejom grada Zagreba i Gradskim zavodom za zaštitu spomenika kulture i prirode izradi program turističke prezentacije plemićkog grada Medvedgrada.
 7. Gradski ured za kulturu zadužuje se izraditi koncepciju korištenja Medvedgrada za kazališno-scenske predstave.
 8. Ovaj Zaključak biti će objavljen u Službenom glasniku Grada Zagreba, Komunalni vjesnik, br. 236, od 5. veljače 2001.
- ⁷⁹ Okrugli stol održan 7. veljače 2001. organizirali su Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode i Gradski ured za kulturu.
- ⁸⁰ Pri tom mislim na nužne susrete ležernijih posjetitelja, koji će se raskomotiti na travi uz Oltar domovine ili se na nekom njegovnom dijelu odmarati, možda čak pojediti nešto što su ponijeli sa sobom, s onim posjetiteljima kojima je Oltar Domovine postao Simbol i Svetinja.
- ⁸¹ Prema posljednjim podacima u Medvedgrad je u razdoblju 1993-1999. utrošeno oko 9 milijuna njemačkih maraka.

Desno:

2. *Medvedgrad, pogled sa sj evera, 1990*
4. *Medvedgrad, pogled s juga na stambeni dio, 1992*
6. *Medvedgrad, kapela sv. Filipa i Jakova, unutrašnjost, 1985*

1. Zračni snimak Medvedgrada, 1953

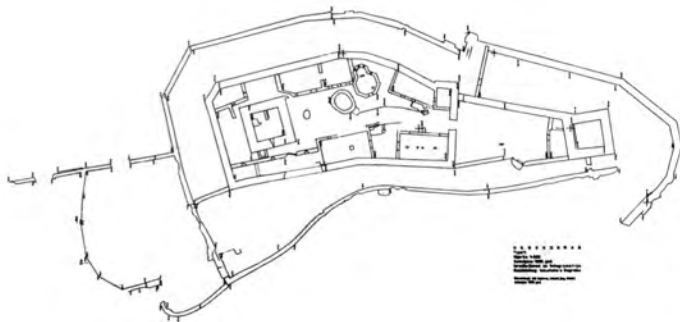

3. Medvedgrad, pogled s juga, 1992

5. Medvedgrad, kapela sv. Filipa i Jakova, detalj pročelja, 1985

7. Medvedgrad, pogled sa sjevera na unutrašnjost stambenog dijela, 1992

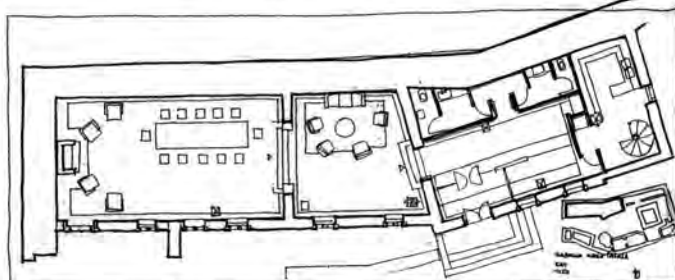
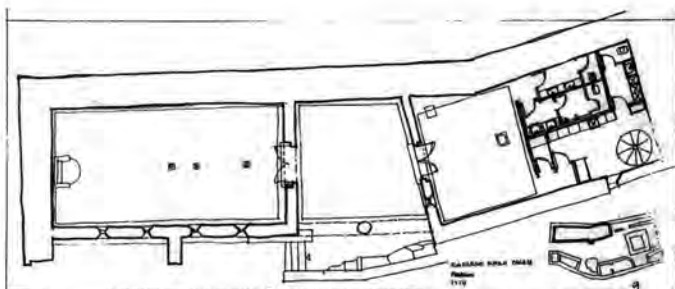
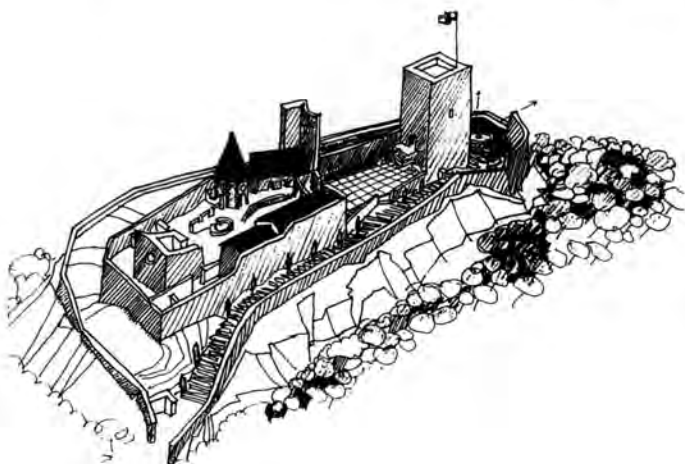
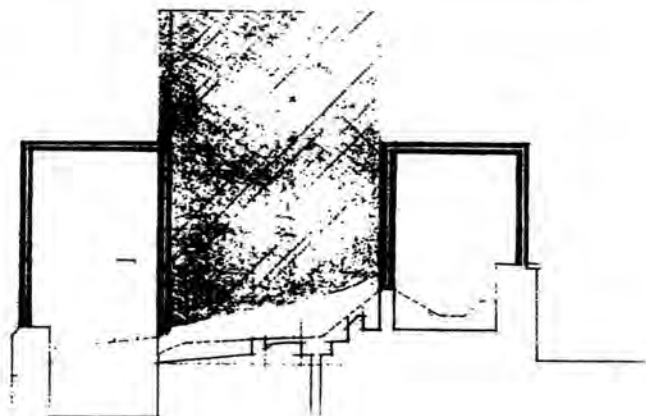
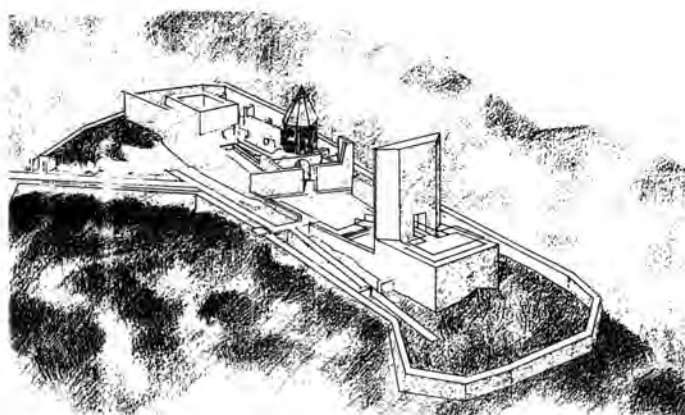
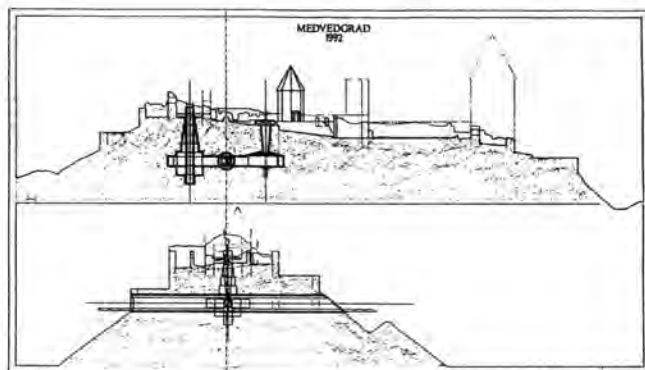
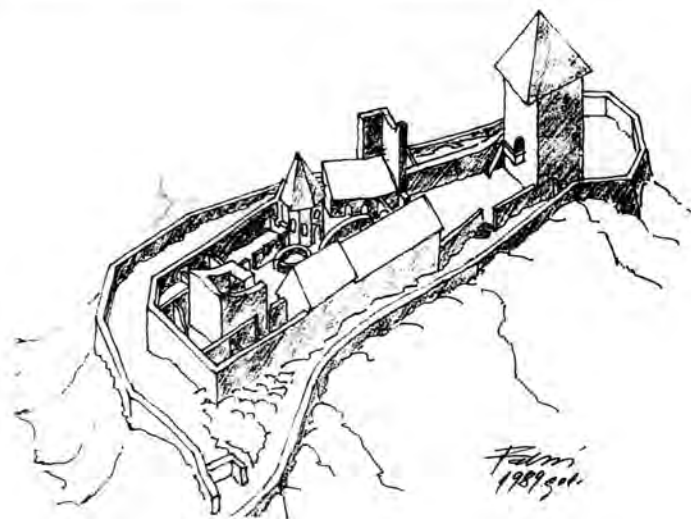
9. Medvedgrad, unutrašnjost južnog podruma zapadnog krila palasa nakon obnove, 1990

11. Medvedgrad, tlocrt (Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu)

8. Medvedgrad, pogled na obnovljene podrumne zapadnog krila palasa, 1990

10. Medvedgrad, unutrašnjost južnog podruma zapadnog krila palasa nakon otvaranja »vinskog podruma«, 1991

12. Predsjednik Tuđman na Medvedgradu 8. veljače 1992.

13. Prijedlog prezentacije Medvedgrada Restauratorskog zavoda Hrvatske (aksonometrija, Marija Valjato Fabris, 1989)

15. Ante Vulin, studija, 1992

17. Grupa autora, Aksonometrija, 1993

14. Nenad Fabijanić, studija, 1992

16. Ivan Crnković, studija, 1992

18 a, b Ante Vulin, tlocrt podruma zapadnog krila palasa i rezidencijalnog dijela u zapadnom krilu palasa 1993

20. Medvedgrad, stambeni dio, pogled sa sjevera nakon dovršetka radova u lipnju 1994.

22. Medvedgrad, južna kula, 1994

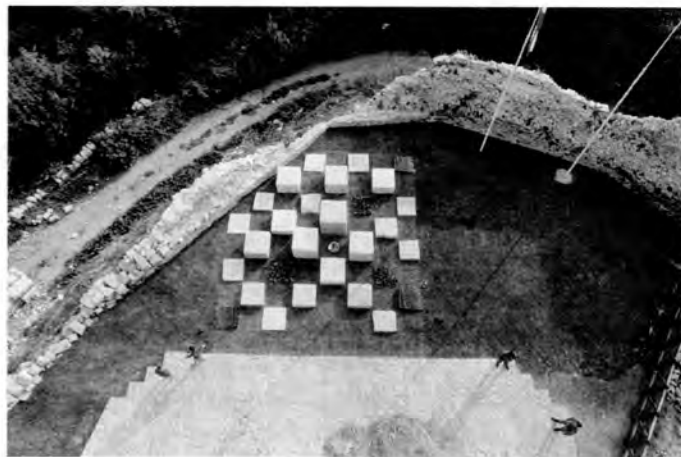
23. Medvedgrad, plinosprema, u gradskoj grabi, travanj 1994

24. Medvedgrad, ugradnja vodospremnice u nasip gradske grabe, travanj 1994

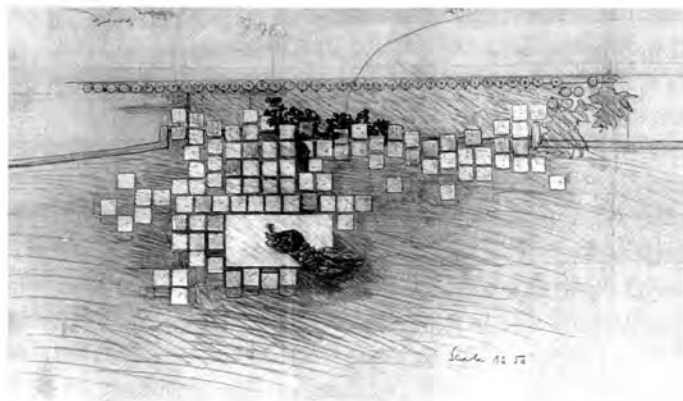

25. Kuzma Kovačić, Oltar domovine, 1994

26. Kuzma Kovačić, Oltar domovine, 1994

27. Carlo Scarpa, Spomenik ranjenoj partizanki u Veneciji, 1968

Lijevo gore:

19. Medvedgrad, sjeverni podrum zapadnog krila palasa, ugradnja spiralnog stubišta i razvodnog električnog ormara, 1994

21. Medvedgrad, dio pročelja zapadnog krila palasa, 1994

Drago Miletić

Über die Erneuerung der Burg Medvedgrad (1973-200) – Chronik mit Kommentar

Im Laufe des Krieges, als die Serben die Kulturdenkmale in ganz Kroatien zerstört hatten, äußerte der Präsident der Republik Kroatien seine Idee über die Errichtung eines Denkmals auf der Burg Medvedgrad, zur Erinnerung an alle, die sein Leben für die Heimat geopfert hatten. Der Präsident betonte dabei die besondere Bedeutung von Medvedgrad als einstige königliche Burg, und wies auf die bisherige zu lange Erneuerung der Burg und den zu große Kostenaufwand hin.

Nach dem Einfall der Tataren (1242) und der Entscheidung des Konziles in Lyon fordert Papst Innozent IV. den Bau von Festungen, um die Abwehr christlicher Länder zu stärken. In der Urkunde von Peruggia (1252) nennt der Papst Medvedgrad "castrum episcopi".

Medvedgrad wurde, also, als Bischofsburg gebaut, welche die einzigen, ruhigen Tage, bis zu ihrem Verlassen nach dem Erdbeben (1590), im Besitz von den Zagreber Bischöfen verbracht hatte.

Dem Grundriß und dem architektonischen Geffüge nach läßt sich beschliessen, daß Medvedgrad der Bischof Filip unter Mitwirkung des Zagreber Domkapitels gebaut hat und dies wäre bis jetzt, soweit es bekannt ist, die einzige Ganerbenburg in Kroatien.

Nach den Baucharakteristiken und den erhaltenen Teilen der Kapelle, des Palasses und des Bergfriedes ist Medvedgrad eine der wichtigsten Brugen im kontinentalen Teil Kroatiens. Archäologische Forschungen begannen nach den mehrjährigen Vorbereitungsarbeiten 1979 und dauerten bis zum 1991. Parallel dazu wurden die Konservierungs- und Restaurierungsarbeiten durchgeführt, mit dem Ziel, daß die Burg nach dem Abschluß aller Forschungen und Arbeiten an der Präsentation einige neue Inhalte erhält usw.: 1. einen musealen, 2. gastwirtschaftlichen, 3. kulturellen, 4. sakralen und 5. sportlich-rekreativen Inhalt.

Solche Inhalte sollten dern besseren Funktionieren der Burg beitragen und auch, was besonders wichtig wäre, die Kosten der Instandhaltung der Burg größtenteiles decken.

Bis zum Beginn des Krieges haben die Forschungen fast die ganze Fläche der Burg erfaßt, außer einem kleineren Teil der Vorburg und des Grabens. In den Kellern befand sich eine kleine Gaststätte und in der rekonstruierten

Kapelle der HIL Filip und Jakob nahmen am jeden Sonntag die Besucher am Gottesdienst teil. In den vorläufig überdachten Räumen war eine Ausstellung veranstaltet, die die Abwicklung der Arbeiten und die Befunde präsentiert hatte. Dem gastwirtschaftlichen Inhalt wurde eine besondere Aufmerksamkeit gewidmet. In den Kellerräumen sollte der Wein wie früher hergestellt und gepflegt werden, was zum Teil auch realisiert wurde. Bei dem Fackel- und Öllampenlicht durften ausschließlich kalte Speisen und Getränke bedient werden. Im Keller standen Weinfässer und eine große Weinpresse. Von den Balken hingen Schinken, Speckseiten, Fleischwurststücke und Zwiebeln. Dies sollte bei den Besuchern eine Stimmung der vergangenen Zeiten erwecken. Mit dem politischen Beschluß wurde aber das Arbeitsteam und die Institution, die die bisherigen Arbeiten durchgeführt hatte, plötzlich aufgelöst und die Konzeption und das Programm der Arbeiten geändert. Das neue Arbeitsteam, geleitet von zwei Politikern, hat an einem völlig ungeeigneten und beschränkten Ort in der Vorburg das Denkmal mit dem besonders von der Kirche bestrittenen Namen "Der Heimataltar" gesetzt. Auf all diese Ereignisse reagierten die Fachleute und die Öffentlichkeit sehr heftig, aber ohne Erfolg.

Der Bergfried wurde dachlos mit einer Aussichtsterrasse ausgeführt, die rekonstruierten Palasräume, wo das Museum geplant war, nahm nun das Staatsprotokoll ein und sind für die Besucher dauernd geschlossen. In den Kellerräumen befindet sich nun ein Restaurant mit der Küche, mit einem völlig üblichen Angebot, den Nebenräumen und Toiletten. In der Medvedgrader Kapelle findet der Gottesdienst sonntags nicht mehr statt. Die Teile des Burghofs und der Vorburg um den Heimataltar sind gepflastert. In die Burg wurden die Installationen eingeführt und die ganze Burg ist mit Scheinwerfern beleuchtet. Im Graben sind zwei Gasbehälter installiert und auf dem Graben befindet sich eine Wasserzisterne. Die Burg war bis vor kurzem von bewaffneten Soldaten dauernd überwacht.

Alle Arbeiten samt Projektierung dauerten sehr kurz, von Anfang Juli 1993 bis zum 30. Juni 1994, was eine sehr niedrige Qualität der Arbeitsausführung zur Folge hatte und solchem Kulturdenkmal völlig unentsprechend ist.

Die durchgeführten Arbeiten von 1979 bis 1991 haben DEM 2.525.784,00 gekostet. Dreimal soviel kosteten aber politisch aufgezwungene Arbeiten, obwohl der Umfang derselben beträchtlich geringer war. Die Branche, besonders die Denkmalpflege konnte diese Ereignisse leider nicht beeinflussen.

Nach sechs Jahren und Änderung der politischen Regierung entscheidet die Politik selbständig über die Zukunft der Burg Medvedgrad wieder. Die neue Regierung hebt das Staatsprotokoll auf Medvedgrad auf. Die Soldaten werden zurückgezogen. Sie nimmt aber alle, vor zehn Jahren vorgeschlagene, Inhalte an, lässt jedoch das strittige Denkmal "den Heimataltar" stehen.